

# Қазақстанның жалпы даму нәтижелері бойынша форсайттық зерттеулер жүргізудің ӘДІСТЕМЕЛІК ҚҰРАЛЫ

## МЕТОДИЧЕСКОЕ ПОСОБИЕ по проведению форсайтных исследований с результатами по общему видению развития Казахстана

Нұр-Сұлтан, 2020

*Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің  
мемлекеттік тапсырысы бойынша  
«Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты»  
КеАҚ «Рухани жаңғыру» орталығымен әзірленді*

*Подготовлено Центром «Рухани жаңғыру»  
НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру»  
по государственному заданию  
Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан*

Бұл әдістемелік құрал форсайттық зерттеулерді жүргізудің Rapid Foresight әдіснамасымен, сонымен қатар қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы өткізілген форсайттық зерттеудің қысқаша нәтижелерімен таныстыру мақсатымен дайындалған.

Әдістемелік құрал орталық мемлекеттік және жергілікті атқарушы органдарға, «Рухани жаңғыру» аумақтық жобалық офистеріне арналған.

Данное методическое пособие подготовлено с целью ознакомления с методологией Rapid Foresight, а также с краткими результатами форсайтного исследования в сфере модернизации общественного сознания.

Материалы предназначены для центральных государственных и местных исполнительных органов, региональных проектных офисов «Рухани жаңғыру».

## **МАЗМҰНЫ**

<b>КІРІСПЕ</b>	<b>4</b>
1. Зерттеудің форсайтқа дейінгі кезеңін ұйымдастыру	6
2. Форсайттық зерттеу шеңберінде сараптамалық сауалнама жүргізу	10
3. Rapid Foresight әдіснамасы бойынша қоғамдық сананы жаңғырту саласында форсайт-сессияны ұйымдастыру және өткізу	12
4. Зерттеудің постфорсайттық кезеңін іске асыру	16
5. Форсайттық зерттеулердің күтілетін нәтижелері мен әлеуметтік тиімділігі	18
<b>ҚОРЫТЫНДЫ</b>	<b>19</b>
Қосымша	20

## КІРІСПЕ

Қоғамды одан әрі дамытудың қажетті шарты ретінде қоғамдық сананы жаңғыртудың тиімділігін арттыруға ықпал ететін жаңа форматтар мен шешімдерді әзірлеуді қамтамасыз етуге мүмкіндік беретін қазіргі заманғы ғылыми әдістердің бірі форсайттық зерттеулер болып табылады.

Форсайттық зерттеулердің мақсаты болашақтың ортақ пайымын және азаматтық қоғамды дамыту жолдарын құрып, қазақстандықтардың бейнесін қалыптастырып, ұлттық бірегейлікті нығайту. Форсайттық зерттеулер «Рухани жаңғыру» бағдарламасын жүзеге асырудағы барлық қатысушылар мен қоғамдық сананы жаңғыртудағы сарапшылық қауымдастықты бір арнаға біріктіруге мүмкіндік береді.

Форсайт-технологияның мәні ғалымдардың, бизнесмендердің, саясаткерлердің және азаматтық институттардың бастамаларына негізделген болашақты болжаудың итерациялық процесі болып табылады. Форсайт қоғамның түрлі әлеуметтік топтарының партикулярлық мүдделерін үйлестіру түрінде болашаққа белсенді әсер ету элементтерін қамтиды. Форсайт перспективалық зерттеулер аймақтарын белгілей отырып және негізгі технологиялардың пайда болуын белгілей отырып, барлық стейкхолдерлер үшін бағдарлар қалыптастырады. Болжам көбінесе объективті процестерді көрсетсе, форсайт оларды түзету мүмкіндіктері мен шешім жолдарын көрсетеді.

Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеулердің үш бағыты бар:

Инклюзивті қоғам мен дүниетанымды қалыптастыру (бағыты «Қазақстанның революциялық емес, эволюциялық дамуы» қағидатын ілгерілетуге сәйкес келеді).

Болашақ қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру (бағыты «Бәсекеге қабілеттілік», «Прагматизм», «Білімінің салтанат құруы», «Сананың ашықтығы» қағидаттарын ілгерілетуге сәйкес келеді).

Қазақстанның халықаралық аренадағы ұстанымы (бағыты «Ұлттық бірегейлікті сақтау» қағидатын ілгерілетуге сәйкес келеді).

Форсайттық зерттеулер шеңберінде келесі міндеттер анықталады:

– қоғамдық сананы жаңғыртуға байланысты әлеуметтік-экономикалық процестерді талдау;

– белгіленген бағыттарды дамытудағы ықтимал жетістіктер мен тәуекелдерді анықтау;

– қоғамның қазіргі заманғы дамуының жаһандық және жергілікті трендтерін түсіну үшін үздіксіз талдау жасау;

– мемлекет, қоғам, бизнес және ғылыми қоғамдастық арасында мүдделерді кооперациялау үшін диалог алаңын құру;

– қоғамдық сананы жаңғырту үдерісіне қатысушылардың іс-әрекет бағдарларын қалыптастыру;

– қоғамдық сананы жаңғырту бағыттарын ескере отырып, қазақстандық қоғамды дамытудың ықтимал жолдарын айқындау.

Форсайттық зерттеулер «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асырудың барлық қатысушыларының, сарапшылар қоғамдастығының және мүдделі тұлғалардың қазақстандық қоғамның болашақ бейнесін құрастырудағы күш-жігерін біріктіруге мүмкіндік береді.

Осылайша, әлеуметтік инжинирингтің тиімді құралдарының бірі ретінде форсайттық зерттеулерді жүйелі жүргізу қазақстандық қоғамның болашақ көрінісін қалыптастыруға ғана емес, сонымен қатар, қоғамдық психология мен қазақстандықтардың санасын өзгерту бойынша практикалық тетіктерді әзірлеуге мүмкіндік береді.

## 1. ЗЕРТТЕУДІҢ ФОРСАЙТҚА ДЕЙІНГІ КЕЗЕҢІН ҰЙЫМДАСТЫРУ

Қоғамдық сананы жаңғырту саласында форсайттық зерттеулер жүргізу үшін Rapid Foresight немесе «жылдам форсайт» әдістемесі таңдалды. Форсайтты жылдам жүргізудің бұл әдістемесі 2008 жылы әзірленіп, сынақтан өткізілген. Rapid Foresight – болашақты болжау және қалыптастыру құралы, ол қысқа мерзімде болашаққа және оған жету жолдарына нақты дәлдіктегі болжамдар жасап, адамдарды болашақ туралы түсініктерін жүзеге асыруға біріктіруге мүмкіндік береді. Rapid Foresight «классикалық» форсайттан айырмашылығы, қомақты бюджетті қажет етпейді және классикалық форсайт әдістерінің арсеналындағы комбинациясыға қарағанда салыстырмалы түрде жақсы нәтижелерге қол жеткізуге мүмкіндік береді.

Кез-келген форсайттың ерекшелігі – үлкен көлемде талдау жүргізу. Жұмыстың бұл көлемін форсайт алдындағы (Pre-Foresight) кезең шеңберінде, форсайт-сессияны өткізуге дайындық жүріп жатқан кезде сарапшылар орындайды. Rapid Foresight әдістемесінде бұл кезең жұмыс пәні бойынша дереккөздерге шолу (оның ішінде осы және аралас тақырыптар бойынша алдыңғы форсайттар, халықаралық тәжірибені іздеу, ғылыми және ғылыми-зерттеу жарияланымдары бойынша ақпарат іздеу), статистикалық деректерді жинау және талдау (оның ішінде экстраполяция, корреляциялық және регрессиялық талдау жүргізу), осы саладағы танымал пікір көшбасшыларының (жетекші ғалымдардың, сарапшылардың) пікірлерін талдау, қоғамдық пікірді талдау (әлеуметтік сауалнамалар, форумдар, әлеуметтік желілер, іздеу жүйелеріндегі сұраулар), сарапшылар институттары мен think tanks жариялаған (мысалы, Gartner шолулары) жарияланымдарды біріктіреді.

Қоғамдық сананы жаңғырту саласында жүргізілген форсайттық зерттеу Rapid Foresight әдістемесі бойынша бейімделді және форсайт алдындағы кезең мынадай жұмыстарды қамтыды:

- сарапшылар пулын, стейкхолдерлер пулын қалыптастыру;
- форсайттық зерттеуді жүзеге асыру әдістері мен тәжірибесін анықтау;
- мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдардың статистикалық деректерін, әлеуметтік сауалнамалардың қорытындыларын жинақтау және талдау.

Сарапшылар пулын, стейкхолдерлер пулын қалыптастыру. Сарапшыларды іріктеу кезінде қажетті деңгейді қамтамасыз ететін өлшемдерге назар аудару керек: білім, мамандану, жұмыс тәжірибесі, құзыреттілік. Әрбір сарапшының өз саласында құзыретті, теориялық және практикалық зерттеу саласында жоғары білімі мен дағдыларына ие болуына назар аудару қажет. Сарапшылардың академиялық/ғылыми дәрежесі немесе атағы, ғылыми-зерттеу және талдамалық жобаларды жүргізуде тәжірибесі болуы тиіс. Форсайттық зерттеулерге сарапшылардың қатысу тәжірибесі құпталады.

Сондай-ақ, барынша объективті ақпарат алу және оны форсайт-сессияда пайдалану мақсатында форсайттық зерттеу шеңберінде сараптамалық пікіртерімді ұйымдастыру және жүргізу үшін пул сарапшыларының құрамына әлеуметтанушыны тарту маңызды.

Форсайттық зерттеу әдіснамасы, сараптамалық сауалнама және форсайт-сессия жүргізу, сондай-ақ өткізілген форсайт-сессияның нәтижелерін жинау және форсайттық зерттеу қорытындыларын талдау мәселелері бойынша консультациялар беру үшін халықаралық сарапшыны тарту ұсынылады. Мысалы, қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеуге «Жаңа кәсіптер атласы» (РФ, Мәскеу) жобасы басшысының орынбасары, Ресей Федерациясы Президентінің жанындағы Стратегиялық зерттеулер агенттігі жүргізетін көптеген форсайттардың қатысушысы Евгений Виноградов тартылды.

Стейкхолдерлер пулы топтардың кейіннен форсайт-сессияға қатысуы үшін олардың сапалық құрамын айқындау мақсатында қалыптастырылады. Стейкхолдерлерді пулға іріктеу кезінде олардың белгіленген саладағы практикалық тәжірибесі басты басымдық болып табылады. Форсайт-сессияға қатысуға шақырылған стейкхолдерлер өз кезегінде талаптарға сәйкес келетін әріптестерін ұсына алатын тәжірибе бар.

Стейкхолдерлер пулын қалыптастырудың ерекшелігі – форсайт-сессияға қатысу үшін дайындық, білім, арнайы құралдарды меңгеру деңгейіне белгілі бір талаптар қойылмайды.

Бұл пулға, әдетте, мемлекеттік органдардың, бизнес-қоғамдастықтың, үкіметтік емес сектордың, ғылыми және сараптамалық қоғамдастықтың өкілдері, белгіленген салаларда практикалық тәжірибесі бар жоғары білікті мамандар, қосымша түсініктер, көзқарастар, назар фокустарын енгізуге қабілетті аралас салалардың, қызмет салаларының өкілдері кіреді.

Форсайттық зерттеуді жүзеге асыру әдістері мен практикасын анықтау. Форсайтқа дейінгі кезеңде форсайттың әртүрлі әдістері мен құралдарына талдау жүргізу, сондай-ақ халықаралық сарапшымен консультациялар жүргізу қажет. Мысалы, қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеуде сараптамалық онлайн-панельдер, брэйнсторминг, сауалнама жүргізу, трендтерді экстраполяциялау, SWOT-талдау, жүйелік талдау сияқты әдістер айқындалды.

Жүйелік талдау – бұл зерттелетін жүйенің тұрақты элементтері арасындағы құрылымдық байланыстарды орнату бойынша әрекеттер тізбегі болып табылатын танымның ғылыми әдісі. Осы талдау аясында формализация, нақтылау, құрылымдау, алгоритмдеу және сараптамалық бағалау сияқты жүйелік әдістер мен рәсімдер қолданылды. Жүйелік талдау қоғамдық сананы жаңғырту, Rapid Foresight әдістемесін бейімдеу, форсайт, форсайт және постфорсайт кезеңдерінде жұмысты құру саласында форсайттық зерттеулер тұжырымдамасын әзірлеу кезінде қолданылды.

Интернеттегі сараптамалық панельдер барлық форсайттық зерттеулерде қолданылатын негізгі әдістердің бірі болып саналады. 10-15 адамнан құралған сарапшылардың топтары бірнеше ай ішінде жаңа аналитикалық және ақпараттық материалдар мен әзірлемелерді қолдана отырып, белгілі бір тақырып бойынша Болашақтың мүмкін болатын нұсқаларын қарастыруға шақырылады. Қоғамдық сананы жаңғырту саласында жүргізіліп жатқан форсайттық зерттеу жағдайында Сараптамалық онлайн-панельдер 5 адамнан тұратын үш сараптамалық

топпен, сондай-ай, 4-6 кіші топта сарапшылар саны көп форсайттық сессиялар да жүргізілді.

Трендтерді экстраполяциялау – бұл кеңінен қолданылатын болжау әдістерінің бірі. Осы әдіс арқылы болашаққа өткен және/немесе қазіргі кездегі тенденциялар ұзартылады. Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеу шеңберінде бұл әдіс онлайн режимінде 3 форсайттық сессияда сарапшылар және стейкхолдерлермен жұмыста қолданылды.

Брейнсторминг – шығармашылық белсенділікті ынталандыру негізінде мәселені шешудің жедел әдісі, онда талқылауға қатысушыларға мүмкіндігінше көп шешім, соның ішінде ең таңғажайыбын айту ұсынылады. Содан кейін айтылған идеялардың жалпы санынан тәжірибеде қолдануға болатын ең сәттілері таңдалады. Бұл әдіс сарапшылармен онлайн-кездесулерде және форсайт сессияларында қолданылды.

Сауалнама – зерттелетін тақырыптың белгілі бір тараптарының жай-күйі, белгілі бір құбылыстарға қатынасы туралы сауалнаманың көмегімен ақпарат жинау мақсатында көптеген респонденттерге бетпе-бет немесе сырттай сауалнама түрінде материал жинау әдісі. Бұл әдіс қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеулер шеңберінде сараптамалық сауалнама жүргізуде пайдаланылды.

SWOT-талдау – ішкі және сыртқы факторларды талдау, зерттеудің түрлі салаларындағы тәуекелдер мен мүмкіндіктерді бағалау құралы. Бұл әдіс төрт санатқа бөлінеді:

- Strengths (күшті жақтары),
- Weaknesses (әлсіз жақтары),
- Мүмкіндіктер (мүмкіндіктер),
- Бұл Threats (қауіптер).

Күшті (S) және әлсіз (W) жақтары талдау нысанының ішкі орта факторлары, ал мүмкіндіктер (O) және қауіптер (T) сыртқы орта факторлары болып табылады.

Мемлекеттік органдар мен мемлекеттік емес ұйымдардың статистикалық деректерін, әлеуметтік сауалнамалардың қорытындыларын жинау және талдау. Форум алдындағы кезеңде қазақ, орыс және ағылшын тілдеріндегі түрлі материалдарды, талдамалық баяндамаларды, статистикалық деректерді, әлеуметтік зерттеулердің қорытындыларын жинап, талдау маңызды.

Мысалы «Инклюзивті дүниетаным мен инклюзивті қоғамды қалыптастыру» бағыты шеңберінде әрбір нысаналы топтың қажеттіліктер спектрін, олардың қажеттіліктерін іске асыру мүмкіндіктері мен жолдарын айқындау бойынша талдау, волонтерлік қызметке талдау жүргізілді. Жоғарыда көрсетілген төрт санат бойынша халықтың өзін-өзі ұйымдастыруын бағалау, әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту мүмкіндіктерін бағалау, сондай-ақ белгіленген санаттардың әлеуметтенуі мен әлеуметтік қатынастарға тартылуын бағалау жүргізілді. «Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» бағыты шеңберінде қазақстандықтардың жұмсақ дағдыларды (soft skills) меңгеруіне, қазақстандық мәдениеттің дамуы мен оның әлеуетіне, жастар үшін тартымдылығына, Батыс мәдениетінің жас ұрпаққа әсеріне, сондай-ақ бейресми білімнің тиімділігі мен оның жас қазақстандық болашақтың



бейнесін қалыптастыруға әсеріне талдау жүргізілді. «Халықаралық аренадағы Қазақстан» бағыты шеңберінде Қазақстанның халықаралық аренадағы имиджін қалыптастыру және ілгерілету, Қазақстанның халықаралық диалог алаңы ретіндегі мәртебесін сақтау, қазақстандық брендтерді әлемде ілгерілету мүмкіндіктері, Ұлттық бірегейлікті нығайту және Қазақстанның халықаралық аренада позициялануы жөніндегі қызметтің перспективалы салалары мәселелеріне талдау және бағалау жүргізілді.

Жалпы алғанда, форсайт алдындағы кезеңді іске асыру шеңберінде форсайт пәні бойынша дереккөздерге шолу, статистикалық деректерді жинау және талдау, қоғамдық пікірді талдау, жетекші идея орталықтарының баяндамаларымен танысу жүргізіледі. Олардың негізінде инклюзия, білім беру және сыртқы саяси процестер саласындағы қазіргі замандағы әлемдік және жергілікті трендтердің әсерін көрсететін аналитикалық жазба әзірленеді.

## 2. ФОРСАЙТТЫҚ ЗЕРТТЕУ ШЕҢБЕРІНДЕ САРАПТАМАЛЫҚ САУАЛНАМА ЖҮРГІЗУ

Форсайттық зерттеу аясында проблемалық алаңды сараптамалық бағалау үшін тиісті бағыттар бойынша әлеуметтік сауалнама жүргізу ұсынылады. Бастапқы әлеуметтанулық ақпаратты жинаудың бұл әдісі зерттелетін алаңның мәселелерін ашу үшін ең объективті ақпарат алуға, форсайттың қарастырылған бағыттары бойынша қоғамдық пікірді қысқарту үшін проблемалық алаңға сараптамалық бағалау жинауға мүмкіндік береді. Мысалы, 2020 жылғы сараптамалық сауалнама тақырыптары: «Халықаралық аренадағы Қазақстан», «Инклюзивті дүниетанымды және инклюзивті қоғамды қалыптастыру», «Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру».

Әлеуметтанулық сауалнама жүргізу үшін келесі негізгі зерттеу міндеттері айқындалады:

- жастар ортасындағы ағымдағы жағдайды бағалау;
- жастар ортасының дамуына әсер ететін факторларды бағалау;
- болашақ жас қазақстандықтың бейнесі туралы сараптамалық бағалауды зерттеу;
- Қазақстандағы инклюзивті орта мен инклюзивті дүниетанымның қазіргі жағдайын бағалау;
- Қазақстандағы инклюзивті орта мен инклюзивті дүниетанымның дамуына әсер ететін факторларды бағалау;
- инклюзивті қоғам және болашақтың инклюзивті дүниетанымы туралы сараптамалық бағалауды зерттеу;
- Қазақстанның халықаралық аренадағы ұстанымының қазіргі жай-күйін бағалау және ұлттық бірегейлікті қалыптастыру;
- Қазақстанның халықаралық аренадағы орны мен ұлттық бірегейлікті қалыптастыруға ықпал ететін факторларды бағалау;
- болашақ Қазақстан туралы сараптамалық бағалауларды зерттеу.

Іріктемелі жиынтықтың жалпы көлемі орта есеппен 100-ден 150 адамға дейін құрайды. Мысалы, 2020 жылы 132 сарапшы сауалнамадан өтті. Сарапшылар форсайтқа дейінгі кезеңде жасалған стейкхолдерлер пулынан, сондай-ақ «қарлы кома» әдісімен іріктеледі. Сарапшыларды іріктеу үшін қаралатын саладағы құзыреттілік деңгейі; сабақтас салалар туралы хабардарлық деңгейі; жұмыс өтілі, атқаратын лауазымы; сарапшының жұмыс тәжірибесі; пайымдаулардың объективтілігі сияқты параметрлер ескеріледі.

Форсайттық зерттеу аясында сараптамалық сауалнама жүргізу кезінде әлеуметтанулық сауалнаманың құрылымына әдетте төрт блок кіреді:

- 1) сарапшы туралы жалпы ақпаратты, оның ішінде жасы және қызмет саласы туралы ақпаратты алуға бағытталған кіріспе блок;
- 2) зерделенетін бағыттағы ағымдағы жағдайды бағалауға арналған сұрақтар блогы;
- 3) зерделенетін бағытқа әсер ететін факторларды бағалауға арналған сұрақтар блогы;

4) зерделенетін бағыт бойынша сарапшылардың болжамды бағалауына арналған сұрақтар блогы.

Сараптамалық сауалнама жүргізу форсайттық зерттеулердің әдіснамалық негіздерін айтарлықтай байытады, сондай-ақ болашақтың жалпы бейнесін қалыптастыру және оған қол жеткізу сценарийлері бөлігінде неғұрлым терең негіздемелер мен қорытындылар жасауға мүмкіндік береді. Сараптамалық сауалнама негізінде кәсіби тәжірибесі, арнайы білімі бар нақты пікірлерге сүйенуге мүмкіндік береді.

### 3. РЕПИД-ФОРСАЙТ ӘДІСНАМАСЫ БОЙЫНША ҚОҒАМДЫҚ САНАНЫ ЖАҢҒЫРТУ САЛАСЫНДА ФОРСАЙТ-СЕССИЯНЫ ҰЙЫМДАСТЫРУ ЖӘНЕ ӨТКІЗУ

Rapid Foresight сессиясы форсайтты зерттеудің негізгі кезеңі болып табылады. Сессияда жобаға тартылған барлық қатысушылардың өзара іс-қимылы мен коммуникациясы қатар жүреді. Сессияны өткізуде келесі жайттарды түсіну өте маңызды:

- сессияны өткізу үшін қолайлы жағдай жасау қажеттілігі;
- форсайт әдістемесін сақтау туралы нұсқаулық;
- форсайт сессиясының нәтижелері қалай және не үшін пайдаланылады.

Сессияны оффлайн режимде өткізу кезінде ұйымдастырушылар арнайы орын дайындап, сессияны қамтамасыз ету және үйлестіру бойынша жұмыс жүргізуі тиіс. Онлайн-сессия үшін барлық міндеттер өзектілігін сақтайды. Онлайн-сессияны өткізу үшін zoom-конференция форматын пайдалануға болады. Сондықтан сессияны ұйымдастырушының жаңа нұсқасы пайда болды, оны бұрын тағайындалған үйлестіруші орындады. Үйлестіруші сессияны ұйымдастыру мен өткізу тәртібін қадағалайды. Қатысушылардың сессия басталғанға дейін нұсқаулық хат жібергендері дұрыс. Бұл сессияның басында хаосты болдырмайды. Мұндай нұсқаулық хаттың мысалы төменде келтірілген.

Форсайт сессиясының құрметті қатысушысы, сессия басталар алдында:

Камераның дыбысы мен жұмысын тексеріңіз, оларды қосыңыз, олардың жұмыс істейтініне көз жеткізіңіз, содан кейін конференция басталғанға дейін сағат 10.00-де дыбыс пен бейнені өшіруге болады.

1. Кірген кезде ZOOM-дағы атыңыз келесі ретпен жазылғанын тексеріңіз – Аты, Әкесінің Аты, Тегі, сол кезде қатысушыларға сізге хабарласуға ыңғайлы болады.
2. Маңызды. Атаудың алдында топтың нөмірін жазу керек. Мысалы – *«Иван Петрович Крючков» деп тұрса, Сіз «1 Иван Петрович Крючков» жазғаныңыз дұрыс. Бұл форсайт кезінде қатысушыларды топтарға тез бөлуге мүмкіндік береді.*
3. Басқа қатысушылардың баяндамасы кезінде эфирде бөгде шу болмауы үшін микрофонды өшіріңіз
4. Үзіліс кезінде камера мен дыбысты өшіруді ұмытпаңыз

Сессия жұмысын дайындаудың басында модераторлар мен құрастырушылардың санын анықтау қажет. Мысалы, форсайт сессияларын үш бағыт бойынша өткізу шеңберінде келесідей бөлу қолданылды: «Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» және «Халықаралық аренадағы Қазақстан» сессияларында екі модератор мен 4 құрастырушы анықталды. Ал «Инклюзивті дүниетаным мен инклюзивті қоғамды қалыптастыру» бағытында –1 модератор және 3 құрастырушы жұмыс істейді.

Модераторлар мен құрастырушылардың саны сессияның міндеттерімен және зерттеу тақырыбымен анықталады, оларды өз кезегінде тапсырыс беруші анықтайды. Мысалы, «Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» сессиясында зерделеуді талап ететін екі аспект қалыптасты:

1. Болашақ жас қазақстандықтың құзыреті.
2. Болашақ жас қазақстандықтың тұлғалық қасиеттері.

Бұл бағыттағы форсайт сессиясының мақсаты болашақ қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру үшін жастардың әлеуеті мен ұмтылысын зерделеу, сондай-ақ қысқа мерзімді және орта мерзімді перспективада жастардың әлеуетін іске асыру үшін шаралар мен жобаларды әзірлеу болды.

Форсайт сессияларының онлайн-форматта өтуіне байланысты болашақ картасымен жұмыс істеу үшін Miro виртуалды картасы қолданылды. Оның сипаттамалары нысандарды сипаттайтын карталарды орналастыру үшін қолайлы және ыңғайлы болды. Сессия барысында форсайт тактілерінің логикасын ұстану қажет.

Сессия бағдарламасы форсайттық ойлау талаптарына жауап беруі және әр күннің тақырыбын қамтуы тиіс. Мысалы, «Болашақ қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» бағытында 3 күн анықталды, олардың әрқайсысы белгілі бір тактілерді ашуға жауапты болды. Күн сайын өз тақырыбы болуы керек, егер сіз форсайтты талдау логикасын ұстанатын болсаңыз, онда бірінші күні модератор форсайттың уақыт көкжиектері мен топтағы зерттелетін тақырыптың шекараларын үйлестіреді, сонымен қатар таңдалған саланы өзгертетін алдағы трендтерді талқылайды. Екінші күн жас қазақстандықтың жеке қасиеттері мен құзыреттерін қалыптастыруға қатысатын субъектілер үшін тәуекелдер мен мүмкіндіктерге арналған. Тиісінше, бұл күні саланың негізгі субъектілері және олардың болашаққа әсері, таңдалған саланың субъектілері үшін тәуекелдер мен мүмкіндіктер, болашақтың негізгі технологиялары мен форматтары қарастырылады. Үшінші қорытынды күн болашақты болжауға және әлемде болып жатқан өзгерістерге сәйкес келетін қазақстандықтың бейнесін қалыптастыруға арналған.

Форсайт сессиясын өткізу бағдарламасының мысалы:

<b>2020 жылғы 17 тамыз</b>	
<b>Тақырыбы: ЖАС ҚАЗАҚСТАНДЫҚТЫҢ БЕЙНЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ӘСЕР ЕТЕТІН ЖАҒДАЙ МЕН АЛДАҒЫ ТРЕНДТЕРДІ ЗЕРТТЕУ</b>	
09.50-10.00	Қатысушыларды тіркеу
10.00-10.10	Қазақстан Республикасы Ақпарат және қоғамдық даму министрлігінің Вице-министрі Б.А. Тілеповтің кіріспе сөзі
10.10-10.30	Қатысушыларға нұсқаулық
10.30-12.00	1. Форсайттың уақытша көкжиектері мен топта талқыланатын тақырыптың шекараларын келісу
12.00-13.00	2. Таңдалған саланы өзгертетін трендтер.
13.00-14.00	Топтардың баяндамалары: болашақ жас қазақстандықтың бейнесін қалыптастыруға ықпал ететін келе жатқан трендтер
<b>2020 жылғы 18 тамыз</b>	
<b>Тақырыбы: ЖАС ҚАЗАҚСТАНДЫҚТЫҢ ЖЕКЕ ҚАСИЕТТЕРІ МЕН ҚҰЗЫРЕТТЕРІН ҚАЛЫПТАСТЫРУҒА ҚАТЫСАТЫН СУБЪЕКТІЛЕР ҮШІН БОЛАШАҚ ТӘУЕКЕЛДЕР МЕН МҮМКІНДІКТЕР</b>	
10.00-10.20	Қатысушыларға нұсқаулық
10.20-11.00	3. Саланың негізгі субъектілері және олардың болашаққа әсері
11.00-12.00	4. Таңдалған сала субъектілері үшін тәуекелдер мен мүмкіндіктер
12.00-13.00	5. Болашақтың негізгі технологиялары мен форматтары
13.00-14.00	Топтардың баяндамалары: жас қазақстандықтардың жеке қасиеттері мен құзыреттерін қалыптастыру саласының болашақ тәуекелдері мен мүмкіндіктері
<b>2020 жылғы 19 тамыз</b>	
<b>Тақырыбы: БОЛАШАҚҚА КӨЗҚАРАС ЖӘНЕ ӘЛЕМДЕ БОЛЫП ЖАТҚАН ӨЗГЕРІСТЕРГЕ СӘЙКЕС КЕЛЕТІН ҚАЗАҚСТАНДЫҚТЫҢ БЕЙНЕСІН ҚАЛЫПТАСТЫРУ</b>	

10.00-10.20	Қатысушыларға нұсқаулық
10.20-11.00	5. Жас қазақстандықтың негізгі қасиеттері мен құзыреттерін айқындайтын болашақ бейнесі
11.00-12.00	6. Болашақ жас қазақстандықтың құзыреттілігі мен жеке қасиеттері
12.00-13.10	7. Болашақта жас қазақстандықтардың өзекті жеке қасиеттері мен құзыреттерін дамыту үшін қажетті шаралар
13.10-13.40	Топтардың баяндамалары: болашақ жас қазақстандықтың құзыреттілігі және жеке қасиеттері, жобалар картасы және оларды қалыптастыру бойынша шаралар
13.40-13.45	Модератор: қорытындылау
13.45-14.00	Қорытынды бөлім: «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты» КЕАҚ төрағасы Д. Н. Есиннің баяндамасы Форсайттық зерттеулер бойынша халықаралық сарапшы Е. Виноградовтың сөзі

Бірінші кезеңде жұмыс кем дегенде бір «уақыт картасы» көкжиегінде дамып келе жатқан салаға әсер ететін сапалық немесе сандық өзгерістің объективті бақыланатын және өлшенетін процестерімен жүреді.

Тренд – бұл форсайттың бастапқы нүктесі, оның негізгі және ұйымдастырушылық мәні.

*Тренд тұжырымдарын сипаттау мысалдары:*

- Трендтің серпіні мен бағыты – «ұлғаюу, өсу, жеделдету, кему, баяулау және т. б.»;

- Трендтің мәні – «автокөліктердің саны, қоршаған ортаның ластану жылдамдығы, роботтарды өндіріске енгізу, жастар, ерлер, әйелдер және т. б.»;

- Локализация/география «Қазақстанда, Орталық Азияда, әлемде, ғылымда, ауылдық жерлерде».

*Мысалы:* «Әлемде ауыл шаруашылығын цифрландыруға сұраныс артып келеді», «Азияның оңтүстік-шығыс елдерінің ауыл шаруашылығында жұмысшылар саны тез азайып келеді» және т. б.

Сала кеңістігінде жұмыс істейтін, саланың қызметіне байланысты немесе тартылған қатысушыларды білдіретін субъектілерді белгілеу де маңызды.

Трендтер, олардың объективті болуына қарамастан, субъектілер үшін қауіптер мен мүмкіндіктерге ие.

Тәуекелдер/қатерлер – трендтің дамуы салдары тиісті салаға байланысты қандай да бір субъектіге кері әсер етуі мүмкін. Мысалы, қарастырылған саладағы жұмысты жабу.

Мүмкіндіктер – бұл трендтің дамуының салдары, ол тақырыпқа оң әсер етуі мүмкін, ол үшін маңызды пайда әкелуі мүмкін.

Сессия барысында жинаушылар қатысушылар жасаған маңызды тезистер мен ойларды жазу үшін кестелерді қолдана алады. Төменде осындай кестенің мысалы келтірілген:

*Трендтер*

	<u>Динамика</u> ( <u>Азайту / ұлғайту</u> )	<u>Нысан</u> ( <u>адамдардың санаттары немесе мекемелер</u> )	<u>Локализация</u> ( <u>қалалар, өңірлер және т. б.</u> )	<u>Жылына күш алады...</u>	<u>Бұл бұрын болған ба?</u>
1	Қашықтықта жұмыс істейтін қызметкерлер	Кеңсе қызметкерлері, білім	Қалалар	2021	-

санының өсуі	беру жүйесі			
--------------	-------------	--	--	--

Модератор үшін де, құрастырушы үшін де болашақтың бейнесін анықтау кезінде трендтерден болашақтың бейнесіне және форматтар мен технологиялар жиынтығын қалыптастыру үшін осы логикалық байланысты сақтау маңызды. Ыңғайлы болу үшін құрастырушы төмендегі кестені қолдана алады:

<i>Болашақтың бейнесі</i>		
Егер тренд ... шегіне жетсе, онда ...	Технологиялар жиынтығы, Үлгілер жиынтығы	Қарым-қатынас форматтарының жиынтығы (жұмыста, әлеуметтік өмірде)

Әр тақырыптық күннің соңында сессияны ұйымдастырушылар болашақ картасын талқылайды және оның негізгі ережелерін белгілейді.

Форсайт-сессияның нәтижелері.

Форсайт сессиясының өнімін анықтау маңызды міндет болып табылады. Форсайт өнімдерінің болжау, байланыс, білім беру, диагностика және жобаларды құру сияқты түрлерін бөліп көрсету керек.

Болжам дегеніміз – оқиғаларды, қауіптерді, мүмкіндіктер мен технологияларды, өзара әрекеттесу форматтары мен заңдарды сипаттайтын болашақтың мүмкін болатын көрінісін жасау. Мысалы, «Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» бағытында сарапшылар жас қазақстандықтың 2035 жылдың көкжиегінде мынадай құзыреттерде (сауаттылықта) көрінетін бірқатар маңызды қасиеттерге ие болатынын болжап отыр.

-Эмоционалды сауаттылық: инклюзивтілік/рухани тазалық және қарапайымдылық.

-Эволюциялық сауаттылық: әлемге кірігу және өсудің жеке бағдарламасына ие болу, еңбексүйгіштік және дағдыларды үнемі жетілдіру, жаһандық ойлау қабілеті.

-Сандық сауаттылық – «кибер-адам»: «санды» қолдана білу.

-Экзистенциалды мықтылық – психологиялық тұрақтылық және стресспен жұмыс істей білу, икемділік және өзін өзгертуге дайын болу, түсіну және жаңа міндеттер қою, көру (кәсіби).

Коммуникация – бұл белгіленген саланы дамытуға және өзара іс-қимылдың бірыңғай кеңістігін құруға қатысты өз ұстанымдарының стейкхолдерлері (сарапшылар, шешім қабылдайтын тұлғалар, ОМО, ЖАО және азаматтық қоғам өкілдері) арасындағы келісу және өзара іс-қимыл.

Білім беру – маңызды трендтер мен оқиғалар туралы бірыңғай «Идеялар өрісін» құру.

Жобаларды құру дегеніміз – қалаған болашақты жүзеге асыру үшін жол карталарын немесе белгілі бір саланы дамыту үшін жеке жобаларды немесе бизнес-идеяларды құру.

Форсайт-сессияны өткізер алдында тапсырыс берушімен келесі сұрақтарды талқылау маңызды: олар қандай өнім алуды жоспарлап отыр? Форсайт-сессияның өнімдері қалай және қайда орналастырылады?

#### 4. ЗЕРТТЕУДІҢ ПОСТФОРСАЙТТЫҚ КЕЗЕҢІН ІСКЕ АСЫРУ

Форсайттық зерттеулердің нәтижелерін дайындау сарапшылар мен әдіскерлердің белсенді қатысуын талап етеді. Өткізілген сессиялардың мазмұнын бекіту оған қатысқандар өз қызметінде жасалған әзірлемелерді пайдалана алуы, сондай-ақ форсайт сессиясының мазмұнын оған қатыспағандармен бөлісе алуы, бірақ жасалған ұсынымдар мен қорытындыларды іске асыруға қосылуы, сондай-ақ форсайтты жобалық толтыруға қатысуы және жобалардың серіктесі/демеушісі немесе жай ғана мүдделі тұлға бола алуы үшін қажет.

Форсайт-сессиялардың нәтижелерін жинаумен жұмыс трендтермен, мүмкіндіктермен, тәуекелдермен, форматтармен және технологиялармен, сондай-ақ уақыт картасымен жұмысты қамтиды.

Келесі кезең-бұл жиналған материалды түсінікті және қызықты ету үшін (оның ішінде осы материал тағайындалған аудиторияны ескере отырып: сарапшылар, мемлекеттік органдар, БАҚ, азаматтық қоғам, бизнес қоғамдастық) ең жақсы түрде ұсынуға мүмкіндік беретін дизайн және визуализация.

Форсайттан кейінгі кезеңде қорытынды іс-шара өткізіледі, онда форсайттық зерттеулердің нәтижелері ұсынылады. Форсайтты жобалық толтыруға кеңінен тарту үшін іс-шараға барлық стейкхолдерлердің қатысуын қамтамасыз ету маңызды. Мысалы, 2020 жылы «Рухани жаңғыру» қазақстандық қоғамдық даму институты қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы инновацияларды дамыту үшін жағдай жасайтын және форсайтты өткізу мен іске асыруға қатысатын акторларды даярлау алаңы болып табылатын әлеуметтік жобалардың акселераторын іске қосты.

Постфорсайттағы келесі қадам – болашақтың қалаған имиджіне жету үшін жол картасын қалыптастыру және осы процеске жаңа акторларды қосу. Жол картасын қалыптастырудың негізі сарапшылар таңдаған бағыт бойынша дамудың оптимистік сценарийін іске асырудың шарты ретінде таңдаған форматтар, технологиялар мен саясаттар болуы тиіс.

Әрбір бағыт бойынша қажетті практикаларды енгізуді қамтамасыз ететін жобалар іске асырылатын акторларды таңдау қажет. Міндет-форсайтты іске асыруға енгізілген жобалардың жұмыс істеуі үшін жағдай жасау. Жоғарыда аталған әлеуметтік жобалар акселераторының мысалында форсайтты іске асырудың Жол картасын қарастыруға болады:

№	Бағыты	Форматтары, саясаткерлер,	технологиялар,	Акторлар, жобалар
<i>Қазақстанның халықаралық аренадағы бейнесі: Ұлы Дала өркениеті – Еуразиялық кеңістіктің орнықты дамуын қалыптастыратын тұрақтылықтың үлгісі</i>				
1	Демократияландыру және сайлау	Әлеуметтік бастамаларды республикалық акселераторлар мен инновациялық орталықтар желісін құру	саладағы жеке қолдау және жеке нысаналы қорлар,	«Жергілікті бастамалар» азаматтық орталықтар желісі
2		Әлеуметтік кәсіпкерлікті дамыту		Әлеуметтік



			жобаларды қолдау платформасы және «Social Lift» бизнеске арналған адалдық жүйесі
3	Орталық-Азия Хабы	Туристік жәрмеңкелер мен көрмелер, оқиғалар туризмі, түркі танымдық туризмі	TEMIR TUMEN «Тарихи қайта құру клубы»
4		Музыкалық фестивальдер, қолөнершілердің ынтымақтастығы	«OzgeErik» заманауи қазақ өнерін қолдау орталығы
5		Эко-өнімдер және олардың туындылары (ББҚ, қолөнер және т. б.) Тауашалы бизнес-жобалар	«Қазақтардың материалдық емес мұрасы» жобасы

Форсайт үздіксіз процесс болғандықтан, болашақта болжамды нақтылауды және болашақ бейнесіне түзетулер енгізуді қамтамасыз ететін сессияларды үнемі өткізу қажет.

## **5. ФОРСАЙТТЫҚ ЗЕРТТЕУЛЕРДІҢ КҮТІЛЕТІН НӘТИЖЕЛЕРІ МЕН ӘЛЕУМЕТТІК ТИІМДІЛІГІ**

Форсайттық зерттеулердің өзектілігі күннен күнге артып келеді. Бұл ғылыми зерттеулердің қымбаттауына байланысты, тіпті ең бай елдер де зерттеу бюджеттерін шектеуге мәжбүр. Көптеген сарапшылар арасында форсайт өткізу процесінде туындайтын желілік өзара іс-қимылдар жаңа шындықта одан әрі дамудың қозғаушы күші болып табылады.

Қоғамның кең жіктерінің неғұрлым өзекті проблемалар бойынша ұзақ мерзімді даму стратегияларын талқылауға қатысуы, пікір алмасу мүмкіндігі, консенсусты табу форсайттың маңызды нәтижелерінің біріне айналады. Бұл, әсіресе, «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асырудың сәттілігі көбінесе Қазақстанның одан әрі дамуын, мемлекеттің алдына, демек әрбір қазақстандықтың алдына қойылған стратегиялық міндеттерді орындау мүмкіндігін айқындайтын қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы қазіргі кезде өзекті болып отыр. Түрлі салалардағы форсайт-жобаларға бастамашылық ету арқылы ортақ ұзақ мерзімді мақсаттарға қол жеткізу үшін билік, бизнес, ғылым, азаматтық қоғам өкілдері арасында диалог құру мемлекет пен қоғамның бәсекеге қабілеттілігінің қажетті шартына айналады.

2020 жылы Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеулердің негізгі нәтижелері таңдалған бағыттардың әрқайсысы бойынша болашақтың бейнесін, сарапшылардың көпшілігі айналасына топтасқан және халықтың қалың жіктерінің назарын даму мен жетістік бағытына бағыттайтын вектор болатын негізгі аспектілерді айқындау болды.

Форсайтты зерттеуді сәтті деп санауға болады, егер оларды жүзеге асырғаннан кейін форсайтты іске асыру жоспары құрылып, осы процестің барлық қатысушыларының үйлестірілуі құрылса. Бұл міндет «Рухани жаңғыру» бағдарламасын іске асыруға қатысатын барлық мүдделі тараптардың алдында тұр.

## **ҚОРЫТЫНДЫ**

Форсайт – бұл тоқтаусыз жүретін процесс, оны жүзеге асыруға жауапкершілік алған форсайттың қатысушылары іс-әрекеттерін үйлестіріп, өзара байланыста болады, іс барысында болашақ бейнесіне де, оған қол жеткізу үшін де қажетті түзетулер енгізеді. Өзіміз бен ұрпағымыз өмір сүретін болашақты болжауда ұжымдық жауапкершілік адамдарды шын мәнінде шабыттандырып, біріктіреді, оларды қоғамдық сананы жаңғырту процесінің белсенді қатысушылары етеді, белсенді ұстанымға ие болуға көмектеседі. Біздің міндетіміз – шешім қабылдаудың барлық деңгейінде пайдалану үшін форсайттық технологияларды қолжетімді ету. Бұл әр менеджер игеруі керек Заманауи басқару технологиялары. Қазіргі уақытта өзгерістер қарқыны жедел өсіп келе жатқан кезде, белгісіздік жағдайында әрекет ету және жақсы болашақты құру дағдылары қоғамның эволюциялық дамуының басты бәсекелестік артықшылығы мен шартына айналады.

## ҚОСЫМШАЛАР

*Қосымша 1. Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеу аясында өткізілген форсайттық сессиялардың нәтижелері.*

**«Халықаралық аренадағы Қазақстан» бағыты бойынша форсайт-сессияның негізгі нәтижелері.**

2030-2040 жылдардағы перспективада Қазақстанның халықаралық аренадағы бейнесі еуразиялық кеңістіктің тұрақтылығы мен орнықты дамуын қалыптастыратын Ұлы Дала өркениеті ретінде белгіленген. Бұл кескін үш бағытта анықталады:

- Демократияландыру және сайлау мемлекеттің қайнау нүктесіз дамуының мысалы ретінде.

- Диалог және медиация мәдениеті: Қазақстан Еуразия кеңістігіндегі теңіз күн тәртібін бейімдеу және тарату орталығы ретінде.

- Орталық Азия хабы: мәдениетті, білімді, жаңа технологияларды интеграциялау және тарату.

Қазақстанның табысты қалыптасуына арналған ұсынымдар:

- Елдегі сайланбалылық, ашық үкімет және биліктің таратылуы Еуразиялық кеңістік үшін табысты үлгі болады және Қазақстанға 2040 жылға қарай өңірдегі демократиялық реформалардың жолсерігі болуға мүмкіндік береді.

- Қазақстан Орталық Азия өңірі үшін табысты қоғамдық өзгерістердің медиаторы және трансляторы ұстанымын қабылдауы мүмкін. Қазіргі заманғы басқарушылық, коммуникативтік технологияларды, медиацияны кеңінен зерделеу тұтастай алғанда елдің табысқа жетуінің шарты болады.

- Түркі әлемінің зайырлылығы мен дәстүрлі моральдық құндылықтарының теңгерімі Қазақстанға Орталық бітімгершілік позицияда болуға және Еуразиялық кеңістік пен Орталық Азия үшін диалог алаңы ролін атқаруға мүмкіндік береді.

**«Инклюзивті дүниетаным мен инклюзивті қоғамды қалыптастыру» бағыты бойынша форсайт-сессияның негізгі нәтижелері.**

Форсайт көрсеткендей, болашақта инклюзивті қоғамды қалыптастыру үш бағытпен анықталатын болады:

- Қызығушылықтар, құндылықтар, қызмет салалары бойынша желілік қоғамдастықтар қоғамдастықтың қажет ететін мүшелерін қолдау тетіктерін қамтиды. Барлық әлеуметтік жүйе бағыттары: басқару, білім беру, өндіріс, мәдениет үшін инклюзия стандарттары аумақтар бөлінісінде де, онлайн форматта да жасалатын болады.

- Қолдауға мұқтаж әрбір санат үшін әлеуметтендіру және оңалту бойынша кластерлер жұмыс істейді. Нысаналы аудиторияларды толық қамтуды тіршілік әрекетінің барлық кезеңдерінде онлайн-платформалар мен аумақтық жүйелік қолдау орталықтарының желілері қамтамасыз етеді.

- Жаңа үлгідегі әлеуметтік қызметкер-болашақтың сұранысқа ие кәсібі. Мамандар командалары қолдауды қажет ететін барлық санаттарды әлеуметтендіруде кешенді тәсілді қамтамасыз етеді, сондай-ақ инклюзивті міндеттерді шешуде халықтың өзін-өзі ұйымдастыруын басқарады.

Мұндай болашақты құру үшін қазір жаңа үлгідегі мамандарды даярлау, әлеуметтік жобалар акселераторы сияқты алаңдарды енгізу үшін барлық мүдделі тараптардың күш-жігерін біріктіру, форсайттық зерттеулерді тұрақты түрде жүргізу, халықтың қолдауға мұқтаж санаттарының цифрлық сауаттылығын қамтамасыз ету қажет.

### **«Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» бағыты бойынша форсайт-сессияның негізгі нәтижелері.**

Қазақстандықтың болашақ бейнесін қалыптастыру қажеттілігі әлемдегі өзгерістердің жылдамдығына, жаңа технологиялық шешімдердің пайда болуына, жаһанданудың өзара тәуелділігіне байланысты. Әлемнің жаңа келбеті заманауи тез өзгертін шындыққа сәйкес келетін жаңа типтегі адамды қажет етеді.

Болашақтың жас қазақстандығының келесі құзыреттерде көрсетілген бірқатар маңызды қасиеттері бар:

- Экзистенциялық антихрупкость: белгісіздік жағдайында өмір сүру және әрекет ету қабілеті, икемділік және өзін өзгертуге дайын болу.

- Эволюциялық сауаттылық: әлемге кірігу және өсудің жеке бағдарламасына ие болу, жаһандық ойлау қабілеті.

- Цифрлық сауаттылық – «кибер-адам»: «санды» қызметтің барлық салаларында пайдалана білу.

- Эмоционалды сауаттылық: позитивті қарым-қатынас және психикалық тұрақтылық дағдылары.

### ***Қосымша 2. Қоғамдық сананы жаңғырту саласындағы форсайттық зерттеу шеңберінде жүргізілген сараптамалық сауалнама нәтижелері.***

#### **«Халықаралық аренадағы Қазақстан» бағыты бойынша сараптамалық сауалнаманың негізгі нәтижелері.**

Сарапшылар Қазақстанның халықаралық аренадағы имиджін оң (51,2%) немесе бейтарап (34,9%) деп бағалайды. Олардың пікірінше, Қазақстанның халықаралық аренадағы оң имиджін қалыптастыруға спорттық жетістіктер (81,4%), мәдениет (72,1%), саясат (65,1%), туризм (58,1%) және экономика (55,8%) салаларындағы ахуал көп дәрежеде ықпал етеді.

Имиджге көбінесе азаматтық қоғам және адам құқықтары (41,9%), денсаулық сақтау (37,2%) және экология (34,9%) саласындағы ахуал кедергі келтіреді.

Қазақстанның халықаралық аренадағы имиджін қалыптастыруға бұқаралық ақпарат құралдары (46,5%), халықаралық ұйымдар (41,9%) және ҚР Үкіметі (41,9%) қатты ықпал етуде. Бизнес-қоғамдастық (51,2%), ҚР Үкіметі (41,9%) және білім беру саласы (34,9%) орташа әсер етеді. Саяси партиялар мен кәсіподақтар ең аз ықпал етеді – сарапшылардың 41,9% - ы Қазақстанның имиджіне ешқандай әсер етпейді деп санайды.

Қазақстанның халықаралық аренада ұстанымдануының неғұрлым өткір проблемалары ретінде сарапшылар мемлекеттік аппараттың жеткіліксіз тиімділігін (62,8%), туризмді дамыту үшін әлсіз әлеуетті, оның ішінде саланы дамыту үшін кадрлардың жетіспеушілігі проблемасын, инфрақұрылымның дамымауын (58,1%),

ұлттық шикізаттық емес өнімдер экспортының шағын айналымын (41,9%) және ұлттық брендтер санының жеткіліксіздігін (39,5%) бөліп көрсетеді.

Қазақстанның халықаралық аренадағы беделін ілгерілетудегі маңызды жетістіктерінің ішінде сарапшылар ең алдымен ядролық қарудан бас тартуды атап көрсетеді. Сонымен қатар, сарапшылар елдің жанжалдарды реттеу жөніндегі бейбіт бастамаларын, шекараларды делимитациялау мен демаркациялауды, конфессияаралық келісімнің табысты моделін, сыртқы саясаттың көп векторлығын және т. б. атап өтті.

Сарапшылардың 58,1% – ы халықаралық аренада елдің имиджін қалыптастырудағы мемлекеттік саясатты тиімді, 41,9% - ы тиімсіз деп санайды.

Мемлекеттің ұлттық бірегейлікті нығайту жөніндегі күш-жігерін сұралғандардың 53,5% - ы орташа деп бағалайды. Сонымен бірге, сарапшылардың 27,9% –ы оларды тиімді немесе тиімдірек деп санайды; 18,6% - ы тиімсіз немесе тиімсіздеу.

Сарапшылардың пікірінше, мәдениет (74,4%), спорт (74,4%) және ел тарихын зерделеу (69,8%) саласындағы ағымдағы жағдай Қазақстандағы ұлттық бірегейліктің нығаюына оң әсерін тигізеді.

Сарапшылар БАҚ, медиа (53,5%), ҚР Үкіметі (41,9%) және саяси партиялардың (32,6%) ұлттық бірегейлікті нығайтуға ықпал ету дәрежесін жоғары бағалайды. Халықаралық ұйымдардың (41,9%), кәсіподақтар мен салалық бірлестіктердің (37,2%), жергілікті өзін-өзі басқару органдарының (35%) ықпалы әлсіз.

Қазақстандағы ұлттық бірегейлікті нығайтудың неғұрлым өткір проблемаларының арасында сауалнамаға қатысушылар қоғамның мемлекеттік органдарға деген әлсіз сенімін (69,8%), өткен, қазіргі және болашақ бейнелерін қабылдаудағы құндылық алшақтықтарын (48,8%), азаматтық қоғам институттарының ұлттық күн тәртібін қалыптастыруға қатысу белсенділігі төмен (37,2%), барлық азаматтармен бөлісетін жаңа қоғамдық Шарттың қажеттілігін (34,9%) және патриоттық тәрбиеде жаңа тәсілдердің жетіспеушілігін (30,2%) атап өтті.

Сараптамалық бағалаулар бойынша мәдениет, спорт және туризм Қазақстанның имиджін қалыптастыру және ілгерілету үшін неғұрлым перспективалы салаларға айналуы мүмкін – сұралған сарапшылардың жартысынан көбі мұнда таяудағы 10-15 жылда сапалы серпіліс күтіледі деп пайымдайды.

40% - дан астамы алдағы 10-15 жылда саясатта (46,5%) және азаматтық қоғамды дамытуда және адам құқықтарын ілгерілетуде (41,9%) сапалы серпіліс күтуге болады деп санайды. Бірге пессимистік көзқарастағы адамдардың үлесі бар.

Қазақстан үшін ықтимал тәуекелдер арасында ұлттық валюта бағамының тұрақсыздығын (69,8%), кәсіби кадрлардың кетуін (67,4%) және эпидемия/пандемияны (62,8%) атап өткен жөн.

Сарапшылардың бағалауларында Қазақстанның таяудағы 10-15 жылда орнығуына ең алдымен цифрландыру және жасанды интеллект, жаһандану және трансұлттық ынтымақтастықты күшейту, Орталық Азиядағы кооперацияның өсуі

және «Белдеу және жол» бастамасы, ЕАЭО шеңберінде кооперацияның жаңа контурларының қалыптасуы сияқты трендтер барынша ықпал етеді.

Ұлттық бірегейлікті нығайту тұрғысынан Қазақстан болашақты 10-15 жылдан кейін сарапшылар басқаша көреді. Сарапшылардың көпшілігінің пікірінше, болашақта Қазақстанның келбеті тұрақты және көпұлтты болады. Бұл ретте сарапшылар идеологиялық жұмыстың, оның ішінде біртектілікті және бүкіл қоғам үшін ортақ құндылықтарды қалыптастыру жөніндегі маңызды рөлін атап өтеді.

Жиі айтылатын ұсыныстардың ішінде – дамыған азаматтық қоғамы бар, диалог мәдениеті мен қоғамды ұйыстыратын азаматтық қағидаттары бар Қазақстанның пайымы. Сонымен қатар, сарапшылар түрлі жағдайларға байланысты моноэтносты ұлттың қалыптасуы және мемлекеттік тілдің кеңінен қолданылуы жағына қарай трендті атап өтуде. Сондай-ақ, сарапшылардың жауаптарында ішкі қарама-қайшылықтардың ықтималдығы, ұлтшылдық көңіл-күйдің өсуі, «архаикалық және исламизмге көшу» байқалады. Басқалары, керісінше, трайбализмнің төмен деңгейін, патернализм деңгейінің төмендеуін, радикалды діни ағымдарды, сексизмді күтеді.

Сарапшылардың пікірінше, ұлттық бірегейлікті нығайту және Қазақстанның оң имиджін қалыптастыру ісіне тарих байлығы, қоғамның оң құндылықтары, елдегі өмір сүру сапасын жетілдіруге және елдің жинақталған игіліктері мен жетістіктерін болашақ ұрпаққа беруге бағытталған ұлттық идея ықпал ете алады.

**«Инклюзивті дүниетаным мен инклюзивті қоғамды қалыптастыру» бағыты бойынша сараптамалық сауалнаманың негізгі нәтижелері.**

Сарапшылардың бағалауынша, Қазақстандағы инклюзивтік ортаның жағдайы қанағаттандырмайды. Сарапшылардың 18,4% -ы даму деңгейін жоғары деп атаса, 47,4% – ы-төмен, 34,2% - ы-орташа.

Әлеуметтік қорғаудағы жағдай (89,5%) инклюзивтік ортаның дамуына үлкен дәрежеде ықпал етеді. Сарапшылар отбасының (81,6%), еріктіліктің (76,3%), азаматтық қоғамның (73,7%) және білім берудің (71,1%) күшті рөлін атап көрсетеді.

Сарапшылардың пікірінше, Қазақстанда инклюзивті ортаны дамытуға және инклюзивті дүниетанымды қалыптастыруға қоғамдық қорлар мен мүгедектер бірлестіктері (50%), Оңалту орталықтары (42,1%), инклюзияны қолдау кабинеттері (42,1%), еріктілер қозғалысы (36,8%) және халықаралық ұйымдар (31,6%) қатты әсер етеді.

Үкімет пен жергілікті атқарушы органдардың қатысуы сарапшылар көбінесе орташа немесе әлсіз деп бағаланады.

Қазақстандағы инклюзивті ортаның ең өткір проблемаларының алғашқы бестігінде: инфрақұрылымның нашар дамуы (65,8%), заңнаманың жетілдірілмеуі немесе оның нашар орындалуы (63,2%), инклюзивті білім беру үшін кадрлардың жетіспеушілігі (50%), халықтың әлеуметтік осал топтарының қоғамдағы стереотиптері мен стигматизациясы (47,4%) және ерекше қажеттіліктері бар адамдардың әлеуметтену деңгейінің төмендігі (42,1%).

Инклюзивті ортаны дамытуға қоғамның көзқарастары, стереотиптері, оның ішінде ерекше балалардың ата-аналарының дайын еместігі, кедергісіз ортаның

нашар дамуы, еңбек нарығының ерекше қажеттіліктері бар адамдармен жұмыс істеуге дайын еместігі және т. б. кедергі келтіреді.

Сонымен қатар, Қазақстанның инклюзивтік ортаны дамытудағы аса маңызды жетістіктері ретінде стратегиялық жоспарлар мен мемлекеттік бағдарламаларды іске асыру, адам құқықтарын сақтау жөніндегі көптеген халықаралық құжаттарды ратификациялау, инклюзивтік білім беруді дамыту мәселелері бойынша НҚА-ға өзгерістер енгізу, 2020-2025 жылдарға арналған бағдарламаға инклюзивтік білім беруді дамыту мәселелерін енгізу, ҮЕҰ дамыту, консультативтік-кеңесші органдар мен диалог алаңдарын құру, Денсаулық сақтау саласындағы цифрландыру және

Егер жиынтықта 47,4%-ы мемлекеттік органдардың ата-анасының қамқорлығынсыз қалған жетім балаларды қолдау жөніндегі күш-жігерін тиімді деп көрсетсе, 52,6% - ы оларды тиімсіз деп тапты.

Ерекше қажеттіліктері бар адамдарды қолдау жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін бағалауда оң бағалар басым: жиынтығында сұралғандардың 63,2% – ы тиімділік туралы, 36,8%-ы тиімсіздігі туралы айтады.

Аз қамтылған көп балалы отбасыларды қолдау жөніндегі мемлекеттік саясат 55% тиімді. 45% оны тиімсіз немесе тиімсіз деп атайды.

Сонымен қатар, сарапшылар қарт адамдарды қолдау жөніндегі мемлекеттік саясаттың тиімділігін бағалады. Сарапшылардың 57,9% тиімділік туралы айтады, 42,1% тиімсіз деп санайды.

Ата-анасының қамқорлығынсыз қалған жетім балалар үшін сарапшылар келесі қауіптерді ең жоғары деп бағалайды: деструктивті ұйымдардың, оның ішінде діни ұйымдардың ықпалында болу қаупі (78,9%), алаяқтардың, қаржы пирамидаларының ықпалында болу қаупі (65,8%), жұмыссыздық тәуекелі, жұмыспен қамту перспективаларының төмендеуі және нашарлауы (63,2%).

Ерекше қажеттіліктері бар адамдар үшін сарапшылар әсіресе жұмыссыздықты және жұмыспен қамту перспективаларының нашарлауын (78,9%), инфрақұрылымның дамымауын (71,1%), сондай-ақ өмір сүру сапасының төмендеуін, өмір сүру ұзақтығын және әлеуметтік инклюзия үшін өмірлік маңызы бар дағдылардың болмауын (65,8% - дан) атап көрсетеді.

Аз қамтылған көп балалы отбасылар үшін сарапшылар бірінші кезекте деструктивті ұйымдардың, оның ішінде діни ұйымдардың ықпалына түсу қаупі (63,2%), жұмыссыздық, жұмыспен қамту перспективаларының төмендеуі және нашарлауы (57,9%) және алаяқтардың, қаржы пирамидаларының ықпалына түсу қаупі (52,6%) сияқты тәуекелдердің жоғары өзектілігін атап өтті.

Қарт адамдар үшін тәуекелдердің өзектілігін бағалау кезінде сарапшылар бірінші қатарға өмір сапасының төмендеуін, жұмыспен қамту перспективаларының төмендеуін және нашарлауын (65,8% - дан), алаяқтардың, қаржы пирамидаларының (60,5%) ықпалында болу қаупін қояды.

Қазақстанда инклюзивтік орта мен инклюзивтік дүниетанымды қалыптастыруды таяудағы 10-15 жылда сарапшылар ең алдымен әлеуметтік бағдарланған ҮЕҰ-ны дамытумен (55,3%), кәсіптік бағдар беруде жаңа сауалдарды қалыптастырумен (50,0%), өмірдің барлық салаларын цифрландырумен және жасанды зердені дамытумен (47,4%), Денсаулық сақтау және әлеуметтік қорғау



саласындағы технологиялық серпілістермен (44,7%) және жаңа әлеуметтік саясатқа сұранысты күшейтумен (39,5%) байланыстырады.

### **«Қазақстандықтың бейнесін қалыптастыру» бағыты бойынша сараптамалық сауалнаманың негізгі нәтижелері.**

Сараптамалық сауалнама нәтижелері бойынша Қазақстандағы жастардың дамуына интернет үлкен әсер етеді (88%). Сонымен қатар, сарапшылардың 82% - ы волонтерліктегі ағымдағы жағдай Қазақстандағы жастардың дамуына ықпал етеді деп санайды. 80% отбасын, 70% – білім беруді және 64% – азаматтық қоғамды атап өтті.

Қазіргі уақытта Қазақстан жастарының құндылықтары мен көзқарастарының қалыптасуына БАҚ, әлеуметтік желілер және отбасы барынша ықпал етуде. Респонденттердің 50% - дан астамы олардың әсерін күшті деп санайды. Үшінші орында – мәдениет, 46% оның жастардың құндылықтарын қалыптастыруға әсерін күшті деп бағалайды.

Сарапшылар жастар ортасының ең өткір проблемалары ретінде жоғары білім сапасының еңбек нарығының талаптарына сәйкес келмеуі (60,0%), жастардың әлеуметтік тұрақсыздығы (58%), NEET-жастар үшін жұмысқа орналасу проблемасы (52,0%), жастардың шетелге кетуі (50,0%) және ресми және дәстүрлі ақпарат көздеріне сенімсіздік (50,0%) бірінші орынға шығады.

Сараптамалық сауалнама нәтижелері жастарды қолдау жөніндегі мемлекеттік жастар саясаты екіұштылықпен бағаланатынын көрсетеді. Осылайша, талантты жастарды қолдаудағы мемлекеттік жастар саясатын тиімді немесе тиімді деп 54%, тиімсіз немесе тиімсіз – 46% деп атайды. Сарапшылардың сыны жүйелі жұмыстың, дарынды жастарды ілгерілету үшін жағдайлардың болмауына, жобалардың жылдам, қысқа мерзімді нәтиже алуға бағдарлануына, әлеуметтік лифтілердің болмауына, сыбайлас жемқорлыққа және мегаполистер мен өңірлердегі жастар үшін тең емес жағдайларға байланысты.

Кәсіпкерлерді, стартаптарды қолдаудағы мемлекеттік жастар саясатын 53%-ы тиімсіз деп санаса, 47%-ы тиімді деп санайды. Төмен бағалар заңдардың тиімсіздігімен, кәсіпкерлерді, стартаптарды қолдаудағы мемлекеттік жастар саясатының жүйесіз сипатымен, жастарды тартудағы жұмыстың әлсіздігімен, кәсіпкерлікті мемлекеттік қолдаудың әлсіздігімен, көліктің болмауымен байланысты.

Сарапшылардың пікірлері жас отбасыларды қолдау мәселесінде мемлекеттік жастар саясатының тиімділігін бағалауда да қарама-қайшы. Сауалнамаға қатысқандардың 51% тиімді, 49% тиімсіз деп саналады.

Жас отбасыларды қолдаудағы мемлекеттік жастар саясатын тиімсіз деп сипаттағанда, сарапшылар келесі тармақтарға назар аударады: Мемлекеттік органдардың жүйелі жұмысының болмауы, бірқатар әлеуметтік маңызды проблемалардың шешілмеуі, тұрғын үйге қол жетімсіздігі, балабақшаларда орындардың жетіспеуі, жастар арасындағы жұмыссыздық, қоғамның өсіп келе жатқан стратификациясы, құндылықтарды жаңғырту бойынша жүйелік емес идеологиялық жұмыс және т. б.

Сарапшылардың бағалауында ең үлкен тәуекелдер адами капиталдың төмендеуімен байланысты. Сауалнамаға қатысқандардың 72% - ы жоғары тәуекелдер қатарында білімгерлердің жылыстауын, тағы 60% - ы дамыған елдерге еңбек көші-қонының өсуін атайды. 48% - халықаралық онлайн білімге қолжетімділік аясында отандық білім беру жүйесінің төмен тартымдылығы.

Сарапшылардың болжауынша, интернет, білім беру, волонтерлік, БАҚ, медиа және көші-қон саласында алдағы 10-15 жылда жастарға айтарлықтай әсер ететін сапалы өзгерістер күтілуде. Негізінен экология, денсаулық сақтау және ғылым саласында өзгерістер күтілмейді.

Таяудағы 10-15 жылда Қазақстан жастарының құндылықтары мен санасына барынша әсер ететін трендтердің арасында сарапшылар бірінші кезекте интернет пен әлеуметтік желілер рөлінің күшеюін (52%), цифрландыру жағдайындағы еңбек нарығының өзгеруін, жаңа кәсіптерді (52%), өмірдің барлық салаларын цифрландыруды, жасанды интеллектті (48%), дәстүрлі білім беру жүйесінің дағдарысын (38%), сондай-ақ көші-қон процестерін және мұнай қорларының сарқылуын (32% - дан) атап көрсетті.

## **СОДЕРЖАНИЕ**

<b>ВВЕДЕНИЕ</b>	<b>28</b>
1. Организация предфорсайтного этапа исследования	30
2. Проведение экспертного опроса в рамках форсайтного исследования	34
3. Организация и проведение форсайт-сессии в сфере модернизации общественного сознания по методологии Rapid Foresight	36
4. Реализация постфорсайтного этапа исследования	41
5. Ожидаемые результаты и социальный эффект форсайтных исследований	43
<b>ЗАКЛЮЧЕНИЕ</b>	<b>44</b>
Приложение	45

## ВВЕДЕНИЕ

Одним из современных научных методов позволяющих обеспечить выработку новых форматов и решений, способствующих повышению эффективности модернизации общественного сознания как необходимого условия дальнейшего развития общества, является форсайтное исследование.

Целью форсайтных исследований является создание общего видения будущего и путей развития гражданского общества, формирование образа казахстанца, укрепление национальной идентичности. Форсайтные исследования позволяют объединить усилия всех участников реализации программы «Рухани жаңғыру» и экспертного сообщества в реализации модернизации общественного сознания.

Суть форсайт-технологии составляет итерационный процесс предвидения будущего, основанный на инициативах ученых, бизнесменов, политиков и гражданских институтов. Форсайт содержит элементы активного влияния на будущее в виде согласования партикулярных интересов различных социальных слоев общества. Выделяя зоны перспективных исследований и обозначая появление ключевых технологий, форсайт формулирует ориентиры для всех стейкхолдеров. Если прогноз в большей степени констатирует объективные процессы, то форсайт показывает возможные пути их корректировки.

Форсайтные исследования в сфере модернизации общественного сознания имеют три направления:

- Формирование инклюзивного общества и мировоззрения (направление соответствует продвижению принципа «Эволюционное, а не революционное развитие Казахстана»).

- Формирование образа казахстанца будущего (направление соответствует продвижению принципов «Конкурентоспособность», «Прагматизм», «Культ знаний», «Открытость сознания»).

- Позиционирование Казахстана на международной арене (направление соответствует продвижению принципа «Сохранение национальной идентичности»).

В рамках форсайтных исследований определяются следующие задачи:

- анализ социально-экономических процессов, связанных с модернизацией общественного сознания;

- выявление возможных прорывов и рисков в развитии обозначенных направлений;

- перманентная аналитика глобальных и локальных трендов современного развития обществ для понимания и составления цельной картины;

- создание диалоговой площадки для кооперации интересов между государством, обществом, бизнесом и научным сообществом;

- формирование ориентиров деятельности всех участников процесса модернизации общественного сознания;

- определение возможных путей развития казахстанского общества с учетом направлений модернизации общественного сознания.

Форсайтные исследования позволяют объединить усилия всех участников

реализации программы «Рухани жаңғыру», экспертного сообщества и заинтересованных лиц в конструировании образа будущего казахстанского общества.

Таким образом, системное проведение форсайтных исследований, как одного из эффективных инструментов социального инжиниринга, позволит не только сформировать картину будущего казахстанского общества, но и выработать практические механизмы по изменению общественной психологии и сознания казахстанцев.

## 1. ОРГАНИЗАЦИЯ ПРЕДФОРСАЙТНОГО ЭТАПА ИССЛЕДОВАНИЯ

Для проведения форсайтных исследований в сфере модернизации общественного сознания была выбрана методология Rapid Foresight, или «скоростной форсайт». Данная методика быстрого проведения форсайта была разработана и апробирована в 2008 году. Rapid Foresight — это инструмент для прогнозирования и формирования будущего, позволяющий получать за короткий срок прогнозы высокой точности относительно будущего, путей их достижения и объединять людей для реализации их представлений о будущем. Rapid Foresight в отличие от «классического» форсайта не требует внушительных бюджетов и позволяет достичь сравнимых и часто лучших результатов, чем даже комбинация нескольких методик из арсенала классических методов форсайта.

Особенностью любого форсайта является проведение большого объема анализа. Этот объем работы выполняется экспертами в рамках этапа предфорсайт (Pre-Foresight), когда идет подготовка к проведению форсайт-сессии. В методике Rapid Foresight данный этап включает в себя обзор источников по предмету работы (в том числе предыдущие форсайты по этой и смежным темам, поиск международного опыта, поиск информации по научным и научно-исследовательским публикациям), сбор и анализ статистических данных (в том числе проведение экстраполяции, корреляционного и регрессионного анализа), анализ высказываний признанных лидеров мнений в данной области (ведущих ученых, экспертов), анализ общественного мнения (социологические опросы, форумы, социальные сети, запросы в поисковых системах), данные, публикуемые экспертными институтами и think tanks (например, обзоры Gartner).

Форсайтное исследование, проводимое в сфере модернизации общественного сознания, было адаптировано по методике Rapid Foresight и этап предфорсайта включил в себя следующие работы:

- формирование пула экспертов, пула стейкхолдеров;
- определение методов и практик реализации форсайтного исследования;
- сбор и анализ статистических данных государственных органов и негосударственных организаций, итогов социологических опросов.

*Формирование пула экспертов, пула стейкхолдеров.* При отборе экспертов важно ориентироваться на критерии, обеспечивающие необходимый уровень: образование, специализация, стаж работы, компетентность. Необходимо обращать внимание на то, чтобы каждый эксперт являлся компетентным в своей сфере, обладал высокими знаниями, умениями и навыками, как в теоретической, так и в практической области исследования. Экспертам необходимо иметь академическую/ученую степень или звание, опыт в проведении научно-исследовательских и аналитических проектов. Приветствуется опыт участия экспертов в форсайтных исследованиях.

Также важно привлечение в пул экспертов социолога для организации и проведения экспертного опроса в рамках форсайтного исследования с целью получения наиболее объективной информации и использования ее в форсайт-сессии.

Рекомендуется привлечение международного эксперта для консультирования по вопросам методологии форсайт-исследования, проведения экспертного опроса и форсайт-сессии, а также сборки результатов проведенной форсайт-сессии и анализа итогов форсайт-исследования. Например, для форсайт-исследования в сфере модернизации общественного сознания был привлечен Евгений Виноградов, заместитель руководителя проекта «Атлас новых профессий» (РФ, Москва), участник многочисленных форсайтов, проводимых Агентством стратегических исследований при Президенте Российской Федерации.

Пул стейкхолдеров формируется с целью определения качественного состава групп для их последующего участия в форсайт-сессии. При отборе в пул стейкхолдеров главным приоритетом является их практический опыт в обозначенной сфере. Имеется практика, когда стейкхолдеры, приглашаемые для участия в форсайт-сессии, в свою очередь, могут рекомендовать своих коллег, соответствующих требованиям.

Особенностью формирования пула стейкхолдеров является то, что к ним не предъявляются специальные требования к уровню их подготовки, образования, владения специальными инструментами для участия в форсайт-сессии.

В данный пул, как правило, входят представители государственных органов, бизнес-сообщества, неправительственного сектора, научного и экспертного сообщества, высококвалифицированные специалисты, имеющие практический опыт в обозначенных сферах, представители смежных отраслей, сфер деятельности, способные внести дополнительные представления, взгляды, фокусы внимания.

*Определение методов и практик реализации форсайт-исследования.* На этапе предфорсайта необходимо провести анализ различных методов и инструментов форсайта, а также консультации с международным экспертом. Например, в форсайт-исследовании в сфере модернизации общественного сознания определены такие методы, как экспертные онлайн-панели, брэйнсторминг, анкетирование, экстраполяция трендов, SWOT-анализ, системный анализ.

Системный анализ – это научный метод познания, представляющий собой последовательность действий по установлению структурных связей между переменными или постоянными элементами исследуемой системы. В рамках данного анализа были применены такие системные методы и процедуры, как формализация, конкретизация, структурирование, алгоритмизация и экспертное оценивание. Системный анализ применялся при разработке концепции форсайт-исследований в сфере модернизации общественного сознания, адаптации методики Rapid Foresight, выстраивания работы на этапах предфорсайта, форсайта и постфорсайта.

Экспертные онлайн-панели считаются одними из базовых методов, используемыми практически во всех форсайт-исследованиях. Группам экспертов из 10-15 человек предлагается в течение нескольких месяцев обдумать возможные варианты будущего по заданной тематике, используя новейшие аналитические и информационные материалы и разработки. В случае проводимого

форсайтного исследования в сфере модернизации общественного сознания экспертные онлайн-панели проводились с тремя экспертными группами по 5 человек, а также на форсайтных сессиях с большим количеством экспертов в 4-6 подгруппах.

Экстраполяция трендов – также один из наиболее широко используемых методов прогнозирования. С помощью данного метода в будущее продлеваются тренды и тенденции, наблюдавшиеся в прошлом и/или настоящем. В рамках форсайтного исследования в сфере модернизации общественного сознания данный метод применялся в работе с экспертами и стейкхолдерами на 3 форсайтных сессиях в режиме онлайн.

Брэйнсторминг – оперативный метод решения проблемы на основе стимулирования творческой активности, при котором участникам обсуждения предлагают высказывать как можно большее количество вариантов решения, в том числе самых фантастичных. Затем из общего числа высказанных идей отбирают наиболее удачные, которые могут быть использованы на практике. Данный метод применялся в онлайн-встречах с экспертами и в форсайтных сессиях.

Анкетирование – метод сбора материала в виде очного или заочного опроса большого количества респондентов с целью сбора информации с помощью анкеты о состоянии тех или иных сторон исследуемой тематики, отношения к тем или другим явлениям. Данный метод использован в проведении экспертного опроса в рамках форсайтных исследований в сфере модернизации общественного сознания.

SWOT-анализ – инструмент анализа внутренних и внешних факторов, оценки рисков и возможностей в различных сферах исследований. В данном методе идет разделение на четыре категории:

- Strengths (сильные стороны),
- Weaknesses (слабые стороны),
- Opportunities (возможности),
- Threats (угрозы).

Сильные (S) и слабые (W) стороны являются факторами внутренней среды объекта анализа, а возможности (O) и угрозы (T) являются факторами внешней среды.

*Сбор и анализ статистических данных государственных органов и негосударственных организаций, итогов социологических опросов.* На этапе предфорсайта важно собрать и проанализировать различные материалы, аналитические доклады, статистические данные, итоги социологических исследований на казахском, русском и английском языках.

К примеру, в рамках направления «Формирование инклюзивного мировоззрения и инклюзивного общества» проведен анализ по определению спектра потребностей каждой целевой группы, возможностей и путей реализации их потребностей, анализ волонтерской деятельности. Проведена оценка самоорганизации населения по вышеуказанным четырём категориям, оценка возможностей развития социального предпринимательства, а также оценка социализации и вовлеченности обозначенных категорий в социальные отношения. В рамках направления «Формирование образа казахстанца» проведен анализ на



предмет владения казахстанцами мягкими навыками (soft skills), развития казахстанской культуры и ее потенциала, привлекательности для молодежи, влияния западной культуры на молодое поколение, а также эффективности неформального образования и его влияние на формирование образа молодого казахстанца будущего. В рамках направления «Казахстан на международной арене» проведен анализ и оценка вопросов формирования и продвижения имиджа Казахстана на международной арене, сохранения статуса Казахстана как международной диалоговой площадки, возможностей продвижения казахстанских брендов в мире, перспективных отраслей деятельности по укреплению национальной идентичности и позиционированию Казахстана на международной арене.

В целом в рамках реализации этапа предфорсайта проводится обзор источников по предмету форсайта, сбор и анализ статистических данных, анализ общественного мнения, ознакомление с докладами ведущих мозговых центров. На их основе разрабатывается аналитическая записка, отражающая влияние мировых и локальных трендов на существующую реальность в сфере инклюзии, образования и внешнеполитических процессов.

## **2. ПРОВЕДЕНИЕ ЭКСПЕРТНОГО ОПРОСА В РАМКАХ ФОРСАЙТНОГО ИССЛЕДОВАНИЯ**

В рамках форсайтного исследования для экспертной оценки проблемного поля рекомендуется проведение социологического опроса по соответствующим направлениям. Данный метод сбора первичной социологической информации позволяет получить наиболее объективную информацию для раскрытия вопросов исследуемого поля, провести сбор экспертных оценок проблемного поля для среза общественного мнения о ситуации по рассматриваемым направлениям форсайта. Например, темы экспертного опроса в 2020 году: «Казахстан на международной арене», «Инклюзивное мировоззрение и инклюзивное общество», «Формирование образа казахстанца».

Для проведения социологического опроса определяются следующие ключевые исследовательские задачи:

- оценка текущей ситуации в молодежной среде;
- оценка факторов, оказывающих влияние на развитие молодежной среды;
- изучение экспертных оценок об образе молодого казахстанца будущего;
- оценка текущего состояния инклюзивной среды и инклюзивного мировоззрения в Казахстане;
- оценка факторов, оказывающих влияние на развитие инклюзивной среды и инклюзивного мировоззрения в Казахстане;
- изучение экспертных оценок об инклюзивном обществе и инклюзивном мировоззрении будущего;
- оценка текущего состояния позиционирования Казахстана на международной арене и формирования национальной идентичности;
- оценка факторов, оказывающих влияние на позиционирование Казахстана на международной арене и формирование национальной идентичности;
- изучение экспертных оценок о Казахстане будущего.

Общий объем выборочной совокупности в среднем составляет от 100 до 150 человек. Например, в 2020 году опрос прошли 132 эксперта. Эксперты отбираются из пула стейкхолдеров, составленного на этапе предфорсайта, а также методом «снежного кома». Для отбора экспертов учитываются такие параметры, как уровень компетентности в рассматриваемой области; уровень осведомленности о смежных сферах; стаж работы, занимаемая должность; опыт работы эксперта; объективность суждений.

В рамках форсайтного исследования при проведении экспертного опроса в структуру социологической анкеты обычно включают четыре блока:

- 1) вводный блок, который направлен на получение общей информации об эксперте, в том числе информации о возрасте и сфере деятельности;
- 2) блок вопросов на оценку текущего состояния в изучаемом направлении;
- 3) блок вопросов на оценку факторов, оказывающих влияние на изучаемое направление;
- 4) блок вопросов для прогнозных оценок экспертов по изучаемому направлению.

Проведение экспертного опроса значительно обогащает методологические основы форсайтных исследований, а также позволяет сделать более глубокие обоснования и выводы в части формирования общего образа будущего и сценариев его достижения. Экспертный опрос позволяет опираться на конкретные мнения, имеющие своей основой профессиональный опыт, специальные знания.

### 3. ОРГАНИЗАЦИЯ И ПРОВЕДЕНИЕ ФОРСАЙТ-СЕССИИ В СФЕРЕ МОДЕРНИЗАЦИИ ОБЩЕСТВЕННОГО СОЗНАНИЯ ПО МЕТОДОЛОГИИ РЕПИД-ФОРСАЙТ

Сессия Rapid Foresight является ключевым этапом в форсайтном исследовании. На сессии происходит взаимодействие и коммуникация всех участников, вовлеченных в проект. В проведении сессии очень важно понимать:

- о необходимости создания условий для проведения сессии;
- о соблюдении методики форсайта, отраженной в последовательных тактах и определении сущностей;
- каким образом и для чего будут использованы результаты форсайт сессии.

При проведении сессии в оффлайн-режиме, организаторы должны подготовить помещение, провести работу над обеспечением и координацией сессии. Для онлайн-сессии все задачи сохраняют актуальность. Для проведения онлайн-сессии можно использовать формат zoom-конференции. Поэтому появилась новая опция Организатора сессии, которую выполнял ранее назначенный координатор. Координатор следит за организацией и порядком проведения сессии. Будет правильно, если участникам, до начала сессии, отправить письмо-инструкцию. Это позволит избежать хаоса в начале сессии. Пример такого письма-инструкции приводится ниже.

Уважаемый участник форсайтной сессии, перед началом сессии:

Проверьте звук и работу камеры, включите их, убедитесь что они работают, и после этого можете выключить звук и видео до начала мероприятия в 10.00

1. При входе проверьте, чтобы ваше имя в ZOOM было подписано в следующем порядке - Имя, Отчество, Фамилия, чтобы участникам было удобно к вам обращаться.
2. Важно. Перед именем необходимо написать номер Вашей группы. Например было – *“Иван Петрович Крючков”*, надо написать – *“1 Иван Петрович Крючков”*. Это позволит во время форсайта быстрее распределять участников по группам.
3. Во время выступления других участников выключайте микрофон, чтобы в эфире не было посторонних шумов
4. Уходя на перерыв, не забывайте отключать камеру и звук

В начале подготовки работы сессии необходимо определить количество модераторов и сборщиков. Например, в рамках проведения форсайтных сессий по трем направлениям применялось следующее распределение: в сессии «Формирование образа казахстанца будущего» и «Позиционирование Казахстана на международной арене» было определено по два модератора и по 4 сборщика. Тогда как в направлении «Формирование инклюзивного мировоззрения и инклюзивного общества» - 1 модератор и 3 сборщика.

Количество модераторов и сборщиков определяется задачами сессии и тематикой исследования, которые в свою очередь были определяются заказчиком.

К примеру, в сессии «Формирование образа казахстанца будущего» сформировалось два аспекта, требующих изучения:

1. Компетенции молодого казахстанца будущего.
2. Личностные качества молодого казахстанца будущего.

Так как, целью форсайтной сессии в этом направлении было изучение потенциала и стремлений молодежи для формирования образа казахстанца будущего, а также разработка мер и проектов для реализации потенциала молодежи в краткосрочной и среднесрочной перспективе.

Для работы с картой будущего, в связи с проведением форсайтных сессий в онлайн-формате, была использована виртуальная карта Miro. Ее характеристики оказались приемлемыми и удобными для размещения на ней карточек с описанием сущностей. В ходе сессии необходимо следовать логике форсайтных тактов. (Пример рабочей доски Miro приводится ниже.)

Программа сессии должна отвечать требованиям форсайтного мышления и содержать тематику дней. Например, в направлении «Формирование образа казахстанца будущего» было определено 3 дня, каждый из которых отвечал за раскрытие определенных тактов. Каждый день должен иметь свою тему, если следовать логике форсайтного анализа, то в первый день, модератор проводит согласование временных горизонтов форсайта и границ исследуемой темы в группе, а также обсуждают надвигающиеся тренды, меняющие выбранную сферу. Второй день посвящен рискам и возможностям для субъектов, участвующих в формировании личностных качеств и компетенций молодого казахстанца. Соответственно в этот день рассматриваются такие такты, как главные субъекты сферы и их влияние на ее будущее, риски и возможности для субъектов выбранной сферы, ключевые технологии и форматы будущего. Третий заключительный день посвящен видению будущего и формированию образа казахстанца, соответствующего происходящим в мире изменениям.

Пример программы проведения форсайтной сессии:

<b>17 августа 2020 года</b>	
<b>Тема дня: ИССЛЕДОВАНИЕ СИТУАЦИИ И НАДВИГАЮЩИХСЯ ТРЕНДОВ, ВЛИЯЮЩИХ НА ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА МОЛОДОГО КАЗАХСТАНЦА</b>	
09.50-10.00	Регистрация участников
10.00-10.10	Вступительное слово Вице-министра Министерства информации и общественного развития Республики Казахстан Б.А. Тлепова
10.10-10.30	Инструктаж участников
10.30-12.00	Такт 1. Согласование временных горизонтов форсайта и границ обсуждаемой темы в группе
12.00-13.00	Такт 2. Надвигающиеся тренды, меняющие выбранную сферу.
13.00-14.00	Доклады групп: Надвигающиеся тренды, влияющие на формирование образа молодого казахстанца будущего
<b>18 августа 2020 года</b>	
<b>Тема дня: ГРЯДУЩИЕ РИСКИ И ВОЗМОЖНОСТИ ДЛЯ СУБЪЕКТОВ, УЧАСТВУЮЩИХ В ФОРМИРОВАНИИ ЛИЧНОСТНЫХ КАЧЕСТВ И КОМПЕТЕНЦИЙ МОЛОДОГО КАЗАХСТАНЦА</b>	
10.00-10.20	<b>Инструктаж участников</b>

10.20-11.00	Такт 3. Главные субъекты сферы и их влияние на ее будущее
11.00-12.00	Такт 4. Риски и возможности для субъектов выбранной сферы
12.00-13.00	Такт 5. Ключевые технологии и форматы будущего
13.00-14.00	Доклады групп: Грядущие риски и возможности сферы формирования личностных качеств и компетенций молодых казахстанцев
<b>19 августа 2020 года</b>	
<b>Тема дня: ВИДЕНИЕ БУДУЩЕГО И ФОРМИРОВАНИЕ ОБРАЗА КАЗАХСТАНЦА, СООТВЕТСТВУЮЩЕГО ПРОИСХОДЯЩИМ В МИРЕ ИЗМЕНЕНИЯМ</b>	
10.00-10.20	Инструктаж участников
10.20-11.00	Такт 5. Образ будущего, определяющего основные качества и компетенции молодого казахстанца
11.00-12.00	Такт 6. Компетенции и личностные качества молодого казахстанца будущего
12.00-13.10	Такт 7. Меры, необходимые для развития актуальных личностных качеств и компетенций молодых казахстанцев в будущем
13.10-13.40	Доклады групп: Компетенции и личностные качества молодого казахстанца будущего, карта проектов и мер по их формированию
13.40-13.45	Модератор: подведение итогов
13.45-14.00	Заключительная часть: Выступление Председателя НАО «Казахстанский институт общественного развития «Рухани жаңғыру» Д.Н. Есина Выступление международного эксперта по форсайтным исследованиям Е.Виноградова

В первом такте происходит работа с трендами, объективно наблюдаемыми и измеряемыми процессами качественного или количественного изменения, оказывающие влияние на изучаемую отрасль/сферу, развивающийся на протяжении хотя бы одного горизонта «карты времени».

Тренд является отправной точкой форсайта, его базовой и организующей сущностью.

*Примеры описания формулировок трендов:*

- Динамика и направление тренда - «увеличение, рост, ускорение, уменьшение, замедление и т.д.»;
- Предмет тренда - «количества автомашин, скорости загрязнения окружающей среды, внедрение роботов в производства, молодежь, мужчины, женщины и т. д.»;
- Локализация/география «в Казахстане, в Центральной Азии, в мире, в науке, в сельской местности».

*Пример:* «В мире растет спрос на цифровизацию сельского хозяйства», «В сельском хозяйстве Юго-восточных стран Азии быстро сокращается численность рабочего персонала» и т.д.

Не менее важно обозначить субъектов, под которыми мы понимаем участников, действующих в пространстве отрасли, связанные или вовлеченные в деятельность отрасли.

Тренды, несмотря на свое объективное существование несут угрозы и возможности для субъектов.

Риски/угрозы – это последствие развития тренда, которое может негативно повлиять на того или иного субъекта, связанного с отраслью, к примеру закрыть для него работу в рассматриваемой отрасли.

Возможности – это последствие развития тренда, которое может положительно повлиять на субъект, создать для него значимые выгоды.

Сборщики в ходе сессии могут использовать таблицы для фиксации важных тезисов и мыслей, генерируемых участниками. Ниже приводится пример такой таблицы:

#### *Тренды*

	<u>Динамика</u> (Уменьшение/увеличение)	<u>Объект</u> (категории людей или институции)	<u>Локализация</u> (города, регионы и т.д.)	<u>Наберет силу в ...</u> <u>году</u>	<u>Было ли это и раньше?</u>
1	Увеличение числа сотрудников на удаленке	Сотрудники офисов, система образования	города	2021	-

При определении образа будущего, как модератору, так и сборщику, важно придерживаться данной логической связи от трендов к образу будущего и формирования набор форматов и технологий. Для удобства, сборщик может пользоваться ниже приведенной таблицей:

<i>Образ будущего</i>		
Если тренд ... дойдет до предела, то будет...	Набор технологий, Набор форматов	Взаимоотношения (на работе, в социальной жизни)

По окончании каждого тематического дня организаторы сессии проводят обсуждение карты будущего и фиксируют основные положения из нее.

#### **Результаты форсайт-сессии.**

Определение продукта форсайтной сессии является важной задачей. Следует выделить такие типы форсайтных продуктов, как прогноз, коммуникация, образование, диагностика и генерация проектов.

Под прогнозом следует понимать создание возможной картины будущего с описанием событий, угроз, возможностей и формирования технологий, форматов взаимодействия и законов. Например, в направлении «Формирование образа казахстанца будущего», эксперты предполагают, что молодой казахстанец в горизонте 2035 года, будет обладать рядом важных качеств, выраженных в следующих компетенциях(грамотность).

- Эмоциональная грамотность: инклюзивность/духовная чистота и простота.
- Эволюционная грамотность: умение интегрироваться в мир и иметь индивидуальную программу роста, трудолюбие и постоянное совершенствование навыков, умение мыслить глобально.

- Цифровая грамотность - «кибер-человек»: умение использовать «цифру».

- Экзистенциальная антихрупкость: психологическая устойчивость и умение работать со стрессом, гибкость и готовность к изменению себя, умение понимать и ставить новые задачи, видение (профессиональное).

Коммуникация – это согласование и взаимодействие между стейкхолдерами (экспертами, лицами, принимающими решения, представители ЦГО, МИО и гражданского общества) своих позиций относительно развития обозначенной сферы и создание единого пространства взаимодействия.

Образование – это создание единого «поля представлений» о важных трендах и событиях.

Генерация проектов – это создание либо дорожных карт по реализации желаемого будущего, либо отдельных проектов или бизнес-идей для развития обозначенной сферы.

В настоящем форсайте, генерация идей поддерживалась другим проектом по акселерации успешных социальных проектов.

Перед проведением форсайт-сессии важно обсудить с заказчиком следующие вопросы: какой продукт, они планируют получить? Каким образом и куда будут размещены продукты форсайт-сессии?



#### 4. РЕАЛИЗАЦИЯ ПОСТФОРСАЙТНОГО ЭТАПА ИССЛЕДОВАНИЯ

Подготовка результатов форсайтных исследований требует активного участия экспертов и методологов. Фиксация содержания проведенных сессий необходима, чтобы те, кто в ней участвовал, могли использовать созданные наработки в своей деятельности, а также разделить содержание форсайтной сессии с теми, кто в ней не участвовал, но может включиться в реализацию тех рекомендаций и выводов, которые были сделаны, а также принять участие в проектном наполнении форсайта и выступить партнером/спонсором проектов или просто заинтересованным лицом.

Работа со сборкой результатов форсайт-сессий включает работу с трендами, возможностями, рисками, форматами и технологиями, а также работу с картой времени.

Следующим этапом является оформление и визуализация, позволяющее наилучшим способом представить собранный материал, чтобы он был понятен и интересен (в том числе с учетом аудитории, которой этот материал предназначен: эксперты, государственные органы, СМИ, гражданское общество, бизнес-сообщество).

На постфорсайтном этапе также проводится итоговое мероприятие, на котором презентуют результаты форсайтных исследований. Важно обеспечить участие в мероприятии всех стейкхолдеров для их широкого вовлечения в проектное наполнение форсайта. Например, в 2020 году Казахстанским институтом общественного развития «Рухани жаңғыру» был запущен Акселератор социальных проектов, который создает условия для развития инноваций в сфере модернизации общественного сознания и является площадкой для подготовки акторов, участвующих в проведении и реализации форсайта.

Следующим этапом в постфорсайте является формирование дорожной карты по достижению желаемого образа будущего и подключение новых акторов к этому процессу. Основой для формирования дорожной картой должны стать форматы, технологии и политики, выбранные экспертами как условие реализации оптимистичного сценария развития по выбранному направлению.

По каждому направлению необходимо выбрать акторов, которыми будут реализованы проекты, обеспечивающие внедрение необходимых практик. Задача заключается в том, чтобы создать условия для работы проектов, включенных в реализацию форсайта. На примере вышеуказанного Акселератора социальных проектов можно рассмотреть дорожную карту реализации форсайта:

№	Направление	Форматы, технологии, политики	Акторы, проекты
<i>Образ Казахстана на международной арене: Великая степная цивилизация – образец стабильности, формирующий устойчивое развитие Евразийского пространства</i>			
1	Демократизация и выборность	Создание сети республиканских и частных акселераторов и целевых фондов, инновационных центров для поддержки частных инициатив в	Сеть гражданских центров «Инициативы на местах»

		социальной сфере	
2		Развитие социального предпринимательства	Платформа поддержки социальных проектов и система лояльности для бизнеса «Social Lift»
3	Централь-Азиатский Хаб	М/д туристические ярмарки и выставки, м/д событийный туризм, тюркский познавательный туризм	Клуб исторической реконструкции «TEMIR TUMEN»
4		Музыкальные фестивали, кооперация ремесленников	Центр поддержки казахского современного искусства «OzgeEpik»
5		Эко продукты и их производные (Бады, ремесло и др.) Нишевые бизнес-проекты	Проект «Нематериальное наследие казахов»

Так как форсайт является непрерывным процессом, то в дальнейшем необходимо регулярное проведение сессий, обеспечивающих уточнение прогноза и внесение корректировок в образ будущего.

## **5. ОЖИДАЕМЫЕ РЕЗУЛЬТАТЫ И СОЦИАЛЬНЫЙ ЭФФЕКТ ФОРСАЙТНЫХ ИССЛЕДОВАНИЙ**

Актуальность форсайтных исследований возрастает в наши дни. Это связано с тем, что научные исследования становятся все более дорогостоящими, и даже наиболее богатые страны вынуждены ограничивать исследовательские бюджеты. Сетевые взаимодействия, возникающие в процессе проведения форсайтов между многочисленными экспертами, являются двигателем дальнейшего развития в новой реальности.

Участие широких слоев общества в обсуждении долгосрочных стратегий развития по наиболее актуальным проблемам, возможность обмена мнениями, нахождение консенсуса становится одними из важных результатов форсайта. Это особенно актуально сейчас в сфере модернизации общественного сознания, когда успех реализации программы «Рухани жаңғыру» во многом определяет дальнейшее развитие Казахстана в целом, возможность выполнения стратегических задач, поставленных перед государством, а значит и перед каждым казахстанцем. Выстраивание диалога между представителями власти, бизнеса, науки, гражданского общества для достижения общих долгосрочных целей через инициирование форсайт-проектов в различных сферах становится необходимым условием конкурентоспособности государства и общества.

Главными результатами форсайтных исследований в сфере модернизации общественного сознания в 2020 году стало определение образа будущего по каждому из выбранных направлений, основных аспектов, вокруг которых объединились большинство экспертов, и которые станут вектором, направляющим фокус внимания широких слоев населения в направлении развития и успеха.

Форсайтные исследования можно считать успешными, если после их проведения сформирован план реализации форсайта и выстраивается координация всех участников этого процесса. Эта задача стоит перед всеми стейкхолдерами, участвующими в реализации программы «Рухани жаңғыру».

## **ЗАКЛЮЧЕНИЕ**

Форсайт – это процесс, который не должен останавливаться – участники форсайта, взявшие ответственность за его реализацию, остаются на связи и координируют свои действия, внося по ходу дела необходимые коррективы как в образ будущего так и принимаемые меры по его достижению. Эта коллективная ответственность за будущее, в котором жить нам и нашим детям, по-настоящему вдохновляет и объединяет людей, делает их активными участниками процесса модернизации общественного сознания, помогает занять проактивную позицию. Наша задача – сделать форсайтные технологии доступными для использования на всех уровнях принятия решения. Это современные управленческие технологии, который должен освоить каждый руководитель. В наше время, когда перемены нарастают с ускорением, навыки действовать в условиях неопределенности и конструировать лучшее будущее становятся главным конкурентным преимуществом и условием эволюционного развития общества.

## ПРИЛОЖЕНИЯ

### *Приложение 1. Результаты форсайтных сессий, проведенных в рамках форсайтного исследования в сфере модернизации общественного сознания.*

#### **Основные результаты форсайт-сессии по направлению «Казахстан на международной арене».**

Образ Казахстана на международной арене в перспективе 2030-2040 годов обозначен как Великая степная цивилизация, формирующая стабильность и устойчивое развития Евразийского пространства. Этот образ определен тремя направлениями:

- Демократизация и выборность как пример развития государства без точек кипения.

- Диалог и культура медиации: Казахстан как центр адаптации и распространения мировой повестки в Евразийском пространстве.

- Центрально-Азиатский Хаб: интеграция и распространение культуры, образования, новый технологий.

Рекомендациями для формирования успешного Казахстана стали:

- Выборность, открытое правительство и трансляция власти в стране станет успешным примером для Евразийского пространства и позволит Казахстану быть проводником демократических реформ в регионе к 2040 году.

- Казахстан может занять позицию медиатора и транслятора успешных общественных преобразования для Центрально-Азиатского региона. Изучение широкими массами современных управленческих, коммуникативных технологий, медиации станет условием успеха страны в целом.

- Баланс светскости и традиционных моральных ценностей тюркского мира также позволит Казахстану занимать центральную миротворческую позицию и выполнять роль диалоговой площадки для Евразийского пространства и Центральной Азии.

#### **Основные результаты форсайт-сессии по направлению «Инклюзивное мировоззрение и инклюзивное общество».**

Формирование инклюзивного общества в будущем, как показал форсайт, будет определяться тремя направлениями:

- Сетевые сообщества по интересам, ценностям, сферам деятельности включают в себя механизмы поддержки тех членов сообщества, которые в этом нуждаются. Будут созданы стандарты инклюзии для всех социосистемных направлений: управление, образование, производство, культура как в разрезе территорий, так и форматов онлайн.

- Работают кластеры по социализации и реабилитации для каждой категории, нуждающейся в поддержке. Полный охват целевых аудиторий обеспечивают онлайн-платформы и сети территориальных центров системной поддержки на всех этапах жизнедеятельности.

- Социальный работник нового образца – востребованная профессия будущего. Команды специалистов обеспечивают комплексный подход в

социализации всех категорий, нуждающихся в поддержке, а также управляют самоорганизацией населения в решении инклюзивных задач.

Для построения такого будущего сейчас необходимо объединить усилия всех заинтересованных сторон для подготовки специалистов нового образца, внедрения таких площадок как акселератор социальных проектов, сделать форсайтные исследования постоянно действующими, обеспечить цифровую грамотность тех категорий населения, которые нуждаются в поддержке.

### **Основные результаты форсайт-сессии по направлению «Формирование образа казахстанца».**

Необходимость формирования образа казахстанца будущего обусловлена скоростью изменений в мире, появлением новых технологических решений, глобализационной взаимозависимостью. Новый облик мира требует человека нового типа, органично вписывающегося в современные быстро меняющиеся реалии.

Молодой казахстанец будущего обладает рядом важных качеств, выраженных в следующих компетенциях:

- Экзистенциальная антихрупкость: умение жить и действовать в условиях неопределенности, гибкость и готовность к изменению себя.

- Эволюционная грамотность: умение интегрироваться в мир и иметь индивидуальную программу роста, умение мыслить глобально.

- Цифровая грамотность - «кибер-человек»: умение использовать «цифру» во всех сферах деятельности.

- Эмоциональная грамотность: навык позитивной коммуникации и психической устойчивости.

### ***Приложение 2. Результаты экспертного опроса, проведенного в рамках форсайтного исследования в сфере модернизации общественного сознания.***

#### **Основные результаты экспертного опроса по направлению «Казахстан на международной арене».**

Эксперты имидж Казахстана на международной арене преимущественно оценивают как положительный (51,2%) или нейтральный (34,9%). На их взгляд, формированию позитивного имиджа Казахстана на международной арене в большей степени способствует спортивные достижения (81,4%), ситуация в сфере культуры (72,1%), политики (65,1%), туризма (58,1%) и экономики (55,8%).

Препятствует имиджу чаще всего ситуация в сфере гражданского общества и прав человека (41,9%), здравоохранения (37,2%) и экологии (34,9%).

Сильное влияние на формирование имиджа Казахстана на международной арене оказывают средства массовой информации (46,5%), международные организации (41,9%) и правительство РК (41,9%). Среднее влияние имеют бизнес-сообщество (51,2%), правительство РК (41,9%) и сфера образования (34,9%). Наименьшее влияние имеют политические партии и профсоюзы – 41,9% экспертов считают, что они не оказывают никакого влияния на имидж Казахстана.

В качестве наиболее острых проблем позиционирования Казахстана на международной арене эксперты выделяют недостаточную эффективность

государственного аппарата (62,8%), слабый потенциал для развития туризма, в том числе проблему нехватки кадров для развития отрасли, неразвитость инфраструктуры (58,1%), малый оборот экспорта национальных несырьевых продуктов (41,9%) и недостаточное количество национальных брендов (39,5%).

В числе важных достижений Казахстана в продвижении имиджа Казахстана на международной арене эксперты прежде всего выделяют отказ от ядерного оружия. Вместе с тем, эксперты отмечают мирные инициативы страны по урегулированию конфликтов, делимитацию и демаркацию границ, успешную модель межконфессионального согласия, многовекторность внешней политики и др.

58,1% экспертов считают государственную политику в формировании имиджа страны на международной арене скорее эффективной, 41,9% – неэффективной.

Усилия государства по укреплению национальной идентичности 53,5% опрошенных оценивают как средние. Вместе с тем, 27,9% экспертов считают их эффективными или скорее эффективными; 18,6% – неэффективными или скорее неэффективными.

В представлении экспертов, текущая ситуация в сфере культуры (74,4%), спорта (74,4%) и изучения истории страны (69,8%) положительным образом влияют на укрепление национальной идентичности в Казахстане.

Эксперты оценивают сильную степень влияния СМИ, медиа (53,5%), правительства РК (41,9%) и политических партий (32,6%) на укрепление национальной идентичности. Слабое влияние у международных организаций (41,9%), профсоюзов и отраслевых объединений (37,2%), органов местного самоуправления (35%).

Среди наиболее острых проблем укрепления национальной идентичности в Казахстане участники опроса отмечают слабое доверие общества государственным органам (69,8%), ценностные разрывы в восприятии образов прошлого, настоящего и будущего (48,8%), слабое участие институтов гражданского общества в формировании национальной повестки (37,2%), необходимость нового общественного договора, разделяемого всеми гражданами (34,9%) и недостаток новых подходов в патриотическом воспитании (30,2%).

По экспертным оценкам, наиболее перспективными отраслями для формирования и продвижения имиджа Казахстана могут стать культура, спорт и туризм – более половины опрошенных экспертов полагают, что здесь ожидается качественный прорыв в ближайшие 10-15 лет.

Более 40% полагают, что качественный прорыв в ближайшие 10-15 лет можно ожидать в политике (46,5%) и развитии гражданского общества и продвижении прав человека (41,9%). Вместе есть доля тех, кто настроен пессимистично.

По остроте среди вероятных рисков для Казахстана следует отметить неустойчивость курса национальной валюты (69,8%), отток профессиональных кадров (67,4%) и эпидемии/пандемии (62,8%).

В оценках экспертов, на позиционирование Казахстана в ближайшие 10-15 лет наибольшее влияние окажут прежде всего такие тренды, как цифровизация и искусственный интеллект, глобализация и усиление транснационального сотрудничества, рост кооперации в Центральной Азии и становление новых контуров кооперации в рамках инициативы «Пояса и пути», ЕАЭС.

В контексте укрепления национальной идентичности Казахстан будущего через 10-15 лет эксперты видят по-разному. В ожиданиях большинства экспертов, в будущем облик Казахстана будет стабильным и многонациональным. При этом эксперты отмечают важную роль идеологической работы, в том числе по формированию идентичности и общих для всего общества ценностей.

Среди часто упоминаемых представлений – видение Казахстана с развитым гражданским обществом, с культурой диалога и консолидирующими общество гражданскими принципами. Вместе с тем, эксперты в силу разных обстоятельств отмечают тренд в сторону формирования моноэтнической нации и широкого применения государственного языка. А также в ответах экспертов отмечаются вероятность внутренних противоречий, рост националистических настроений, «скатывание в архаичность и исламизм». Другие, наоборот, ожидают низкий уровень трайбализма, снижение уровня патернализма, радикальных религиозных течений, сексизма.

Делу укрепления национальной идентичности и формирования позитивного имиджа Казахстана могут способствовать, по мнению экспертов, богатство истории, позитивные ценности общества, национальная идея, направленная на совершенствование качества жизни в стране и передачу накопленных благ и достижений страны будущим поколениям.

#### **Основные результаты экспертного опроса по направлению «Инклюзивное мировоззрение и инклюзивное общество».**

По оценкам экспертов, состояние инклюзивной среды в Казахстане достаточно неудовлетворительное. Уровень развития высоким называют 18,4% экспертов, низким – 47,4%, средним – 34,2%.

В большей степени развитию инклюзивной среды способствует ситуация в социальной защите (89,5%). Эксперты выделяют сильную роль семьи (81,6%), волонтерства (76,3%), гражданского общества (73,7%) и образования (71,1%).

На взгляд экспертов, наиболее сильное влияние на развитие инклюзивной среды и формирование инклюзивного мировоззрения в Казахстане имеют общественные фонды и объединения инвалидов (50%), реабилитационные центры (42,1%), кабинеты поддержки инклюзии (42,1%), волонтерские движения (36,8%) и международные организации (31,6%).

Участие правительства и местных исполнительных органов эксперты чаще оцениваются как среднее или слабое.

В первой пятерке наиболее острых проблем инклюзивной среды в Казахстане: слабое развитие инфраструктуры (65,8%), несовершенство законодательства или его слабое исполнение (63,2%), нехватка кадров для инклюзивного образования (50%), стереотипы и стигматизация в обществе



социально уязвимых слоев населения (47,4%) и низкий уровень социализации людей с особыми потребностями (42,1%).

Развитию инклюзивной среды препятствуют также установки, стереотипы общества, в том числе неготовности родителей особенных детей, слабое развитие безбарьерной среды, неготовность рынка труда к работе с людьми с особыми потребностями и пр.

Наряду с этим, наиболее важными достижениями Казахстана в развитии инклюзивной среды упоминаются реализация стратегических планов и государственных программ, ратификация многих международных документов по соблюдению прав человека, внесение изменений в НПА по вопросам развития инклюзивного образования, включение вопросов развития инклюзивного образования в ГПРОН 2020-2025, развитие НПО, создание консультативно-совещательных органов и диалоговых площадок, цифровизация в сфере здравоохранения и др.

Если в совокупности 47,4% отметили усилия государственных органов по поддержке детей-сирот, оставшихся без попечительства родителей эффективными, то 52,6% сочли их неэффективными.

В оценке эффективности государственной политики по поддержке людей с особыми потребностями доминируют положительные оценки: в совокупности об эффективности говорят 63,2% опрошенных, о неэффективности – 36,8%.

Государственную политику по поддержке малообеспеченных многодетных семей 55% эффективной. 45% называют ее неэффективной или скорее неэффективной.

Кроме того, эксперты оценили эффективность государственной политики по поддержке пожилых людей. В совокупности об эффективности говорят 57,9% экспертов, 42,1% считают неэффективной.

Для детей-сирот, оставшихся без попечительства родителей, следующие риски экспертами оцениваются как наиболее высокие: угроза оказаться под влиянием деструктивных организаций, в том числе религиозных (78,9%), угроза оказаться под влиянием мошенников, финансовых пирамид (65,8%), риск безработицы, снижения и ухудшения перспектив занятости (63,2%).

Для людей с особыми потребностями эксперты в особенности выделяют безработицу и ухудшение перспектив занятости (78,9%), неразвитость инфраструктуры (71,1%), а также снижение качества жизни, продолжительности жизни и отсутствие жизненно важных навыков для социальной инклюзии (по 65,8%).

Для малообеспеченных многодетных семей эксперты в первую очередь выделяют высокую актуальность таких рисков как угроза оказаться под влиянием деструктивных организаций, в том числе религиозных (63,2%), безработица, снижение и ухудшение перспектив занятости (57,9%) и угроза оказаться под влиянием мошенников, финансовых пирамид (52,6%).

При оценке актуальности рисков для пожилых людей эксперты в первый ряд ставят снижение качества жизни, снижение и ухудшение перспектив занятости

(по 65,8%), угроза оказаться под влиянием мошенников, финансовых пирамид (60,5%).

Формирование инклюзивной среды и инклюзивного мировоззрения в Казахстане в ближайшие 10-15 лет эксперты связывают прежде всего с развитием социально ориентированных НПО (55,3%), формированием новых запросов в профориентации (50,0%), цифровизацией всех сфер жизни и развитием искусственного интеллекта (47,4%), технологическими прорывами в сфере здравоохранения и социальной защиты (44,7%) и усилением запроса на новую социальную политику (39,5%).

### **Основные результаты экспертного опроса по направлению «Формирование образа казахстанца».**

По результатам экспертного опроса, наибольшее влияние на развитие молодежи в Казахстане оказывает интернет (88%). Кроме того, 82% экспертов полагают, что текущая ситуация в волонтерстве способствует развитию молодежи в Казахстане. 80% отметили семью, 70% – образование и 64% – гражданское общество.

В настоящее время на формирование ценностей и взглядов молодежи Казахстана наибольшее влияние оказывают СМИ, социальные сети и семья. Более 50% опрошенных считают их влияние сильным. На третьем месте – культура, 46% оценивают ее влияние на формирование ценностей молодежи сильным.

На первый план в качестве наиболее острых проблем молодежной среды эксперты выносят несоответствие качества высшего образования требованиям рынка труда (60,0%), социальную неустроенность молодежи (58%), проблему трудоустройства для НЕЕТ-молодежи (52,0%), отток молодежи за рубеж (50,0%) и недоверие официальным и традиционным источникам информации (50,0%).

Результаты экспертного опроса показывают, что государственная молодежная политика по поддержке молодежи оценивается неоднозначно. Так, государственную молодежную политику в поддержке талантливой молодежи скорее эффективной или эффективной называют 54%, скорее неэффективной или неэффективной – 46%. Критика экспертов связана с отсутствием системной работы, условий для продвижения талантливой молодежи, ориентированностью проектов на получение быстрого, краткосрочного эффекта, отсутствием социальных лифтов, коррупцией и неравными условиями для молодежи в мегаполисах и регионах.

Государственную молодежную политику в поддержке предпринимателей, стартапов эффективной считают 53% против 47%, кто считает её неэффективной. Низкие оценки связывают с неэффективностью законов, несистемным характером государственной молодежной политики в поддержке предпринимателей, стартапов, слабой работой в привлечении молодежи, слабой господдержкой предпринимательства, нетранспарентностью.

Полярны мнения экспертов и в оценке эффективности государственной молодежной политики в вопросе поддержки молодых семей. В совокупности эффективной считают 51% опрошенных, неэффективной – 49%.

При характеристике государственной молодежной политики в поддержке молодых семей как неэффективной, эксперты обращают внимание на следующие

моменты: отсутствие системной работы госорганов, нерешенность ряда социально значимых проблем, недоступность жилья, нехватка мест в детских садах, безработицу среди молодёжи, растущее расслоение общества, несистемную идеологическую работу по модернизации ценностей и пр.

В оценках экспертов, наибольшие риски связаны со снижением человеческого капитала. 72% опрошенных в числе высоких рисков называют утечку мозгов, еще 60% – рост трудовой миграции в развитые страны. 48% – низкую привлекательность отечественной системы образования на фоне доступа к международному онлайн образованию.

По ожиданиям экспертов, в сфере интернет, образования, волонтерства, СМИ, медиа и миграции в ближайшие 10-15 лет ожидаются качественные изменения, которые окажут существенное влияние на молодежь. Не ожидаются изменения преимущественно в области экологии, здравоохранения и науки.

Среди трендов, которые окажут наибольшее влияние на ценности и сознание молодежи Казахстана в ближайшие 10-15 лет, эксперты в первую очередь выделяют усиление роли интернет и социальных сетей (52%), трансформацию рынка труда в условиях цифровизации, новые профессии (52%), цифровизацию всех сфер жизни, искусственный интеллект (48%), кризис традиционной системы образования (38%), а также миграционные процессы и истощение запасов нефти (по 32%).